

ΑΝΑΛΕΚΤΑ • 3

ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ

Mai 2013

Biserica și politica

Cuprins

A. NAȚIONALISM ȘI ORTODOXIE

01. Bisericile naționale, naționalismul filetist și Sfintele Canoane

Profesor Vlászios Feidás 3

02. Național-socialism și Creștinism

Profesor Miltiádis Konstantínou 8

03. Fantomele trecutului

Dr. în Teologie Thanásis Papathanasiou 11

04. Rasism și democrație

*Înaltpreasfințitul Ierotheos Vlachos,
Mitropolit de Nafpaktos și Sfântul Vlasie* 13

B. ORTODOXIE ȘI GEOPOLITICĂ

05. Biserica Ortodoxă în lume

*Înaltpreasfințitul Ierotheos Vlachos,
Mitropolit de Nafpaktos și Sfântul Vlasie* 16

06. Conștiința geopolitică a Ortodoxiei

Dr. în Geografie economică și Geopolitică Christina Melliou 22

07. A treia Romă

Profesor Vlászios Feidás 27

08. Ortodoxie și Occident – Considerații istorice și chestiuni contemporane

Profesor Konstantínos Skoutéris 32

A. NAȚIONALISM ȘI ORTODOXIE

Bisericile naționale, naționalismul filetist și Sfintele Canoane

Profesor Vlăsios Feidás

Gândirea europeană modernă, în special Revoluția Franceză, prin votul din 27 august 1789 al Adunării Constituante, a decretat că „principiul oricărei suveranități rezidă în principal în națiune, și nici o altă adunare ori individ nu poate exercita autoritate dacă nu este delegată explicit de către națiune”. Astfel, națiunea, după Abbè Sierriès, este reprezentată de a treia stare (K.D. Gheorgoulis, „*Ethnos*”, ThHE 5, p. 357-359). Așadar, națiunea a fost instituită ca uniune politică, ca *Staatsnation* (Gheorgoulis, „*Ethnos*”, p. 357-359). Și în spațiul grecesc, toate Constituțiile au considerat națiunea drept principiul fundamental al unității sistemului de guvernământ grecesc, deoarece „toate autoritățile derivă din națiune/*éthnos*” (*To syntagma tis Elládos* 1975/1986/2001, *Introducere de Antónis Maniákis*, ed. Sakkoúlas, Atena-Tessalonic 2001, art.1,3).

Aceste idei ale iluminismului european au pătruns și în spațiul creștinismului răsăritean, desfășurând legătura armonică dintre națiune și credința creștină, trăită prin intermediul experienței vieții duhovnicești a Bisericii. Conștiința națională a luat amploare, accentuând particularitățile proprii față de alte naționalități și dezvoltarea unei autorități de stat hipertrofiate. Acest lucru a avut drept consecință dezvoltarea unei geopolitici moderne a Ortodoxiei, urmașă a celei postbizantine. Principiile științei geopoliticii, așa cum au fost ele stabilite de către François Thual, pot fi rezumate la trei categorii: a. națiunea și statul se constituie complementar, întărindu-se unul pe celălalt, în vederea alcătuirii unui ter-

itoriu, a unui areal național, precum în cazul Franței, Marii Britanii, Spaniei etc.; b. autodefinire reconstitutivă, urmată de înființarea unui stat național, care să cuprindă un teritoriu geografic, în cadrul unei eliberări naționale și a conflictelor cu vecinii, situație întâlnită în Balcani și în Caucaz; c. constituirea unui stat, apoi rezolvarea conflictuală a situației teritoriale și, în faza finală, alcătuirea și instituirea unei identități naționale, lucru realizat mult mai târziu, precum în cazul Americii Latine. Acești factori stabilesc o tipologie generală a relațiilor dintre spațiul geografic și autodeterminare. O componentă comună o constituie moștenirea religioasă, care este unul din cele două elemente-cheie ale autodeterminării unui ansamblu populațional, celălalt element-cheie fiind originea comună și viziunile comune, în special în cadrul istoric pe care-l cercetăm, eliberarea din jugul otoman (vezi Fr. Thual, *I klironomiá tou Vyzantiou, geopolitikí tis Orthodoxías*, ed. Roés, Atena 2000, pp. 22-23).

Modelul acesta a dat roade în statele-națiune ortodoxe moderne, fiind adoptat și constituind un criteriu pentru determinarea relațiilor stat-Biserică.

Dezvoltarea unui anume tip de naționalism sub influența Iluminismului a nutrit ideea unor comunități bisericești naționale, autocefale și autonome în cadrul Bisericii. Naționalismul contemporan a dus, după cum consideră părintele Ioan Meyendorff, la transformarea localismului bisericesc canonic într-o justificare a duhului separatist național. Noua ideologie naționalistă a identificat națiunea – înțelesă atât

din punct de vedere lingvistic, cât și rasial – cu obiectul devotamentului social și cultural, procedând cu totul altfel decât prevede Creștinismul universal (Ioan Meyendorff, *I vyzantiní klironomiá stin Orthódoxi Ekklesiá*, ed. Armós, Atena 1990, pp. 278-279). Esența „fenomenului naționalist” rezidă în specificitatea diverselor lui instanțe, în interdependența istorică a „naționalismelor” din interiorul conflictelor sau al mimetismului altor modele naționale, iar scindările și schimbările de tabere constituie, în principal, conflictele interne dintre diversele versiuni conflictuale ale aceleiași „națiuni” (P. Matálas, *Éthnos kai Orthodoxía, oi peripéteies mias schésis apo to „elladikó” sto voulgarikó schísma*, ed. Panepistimiakés ekdóseis Krítis, Iráklio 2002, p. 9).

Astfel, după finalul pozitiv al luptelor îndelungate purtate de diversele facțiuni etnice în vederea eliberării de sub autoritatea turcească și declarării independenței politice (vezi Sp. N. Troiános, *Paratiríseis epi ton typikón kai ousiastikón proypothéseon tis anakirýxeos tou autokefálou kai tou autonómou en th orthodoxo ekklesiá*, Atena 1980, pp. 335-348), în decursul secolului al XIX-lea și la începutul celui de-al XX-lea, nou-instituitele țări ortodoxe și-au revendicat autonomia și independența bisericească, care le-au fost acordate atunci de către Patriarhia Ecumenică în urma frământărilor, rezistenței și schismelor, precum declarația unilaterală și anticanonică de autocefalie de la 1833, urmată de restaurarea unității bisericești, la 1850, dar și autocefalia României la 1856, a Bulgariei la 1870 și a Albaniei în 1922-1928-1937.

Declarațiile de independență națională au fost însoțite de declarațiile de autonomie ale bisericilor ortodoxe, care s-au întemeiat de atunci pe principiile autocefaliei și independenței, în dauna Patriarhiei Constantinopolului, căreia secolul al XIX-lea i-a adus restrângerea teritoriului aflat în jurisdicție (în favoarea Bisericilor Greciei, României, Bulgariei etc.). În epoca contemporană, transformarea bisericilor naționale în autocefalii a fost

considerată ca o consecință naturală a procesului de trezire națională (Thual, *Geopolitikí*, pp. 39-40). Astfel, secolul al XIX-lea va însemna abrogarea principiului Pentarhiei, respectiv al Tetrarhiei de după 1054 și trecerea la rânduiala canonică a autocefaliei și a bisericilor naționale, făcându-se diferențierea între patriarhiile originare și cele moderne. Dar instituirea unei biserici naționale în urma declarației de independență politică a constituit, pentru fiecare țară balcanică, încununarea întoarcerii la independență și la suveranitate națională, simbol al absolutei restaurații, fenomen al lumii ortodoxe (Thual, *Geopolitikí*, p. 44). Ieșirea de sub jugul otoman aducând libertate, același model de gândire va fi preluată și în vederea eliberării de sub Patriarhia Constantinopolului, care întrupa, în ochii popoarelor balcanice, „aservirea” și dependența ecleziastică, fapt cu adevărat anti-bisericesc și anti-ortodox.

Prin urmare, Bisericilor naționale nou înființate le-a fost imperios necesară o acoperire canonică a autonomizării și independenței lor ecleziastice. Pentru aceasta a fost utilizat Canonul 17 al celui de-al Patrulea Sinod Ecumenic și Canonul 38 al Sinodului Ecumenic Quinisext (al Cinci-Șaselea sau Trulan), care are același conținut și recapitulează canonul Sinodului al Patrulea Ecumenic. Astfel, în in-

trădătorile declarațiilor oficiale patriarhale și sinodale din secolul al XIX-lea și al XX-lea, prin care se declarau autocefalia și autonomia bisericilor locale, se face remarcată următoarea frază: „Drepturile bisericești și, bineînțeles, cele privitoare la enorii, se schimbă conform formelor politice, după obicei” (vezi *Tomul patriarhal și sinodal cu privire la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Polone și Varnávas Tzortzátos, Oi vasikoí thesmoí dioikíseos tis Autokefálou Orthodóxou Ekklesiás tis Polonías, metá istorikís anaskopíseos*, Atena 1975, p. 14). Această expresie este răspunsul disproporționat la cele două canoane de mai sus, 17 al Sinodului al Patrulea Ecumenic și 38 al Sinodului Ecumenic Quinisext. Canonul 17 al Sinodului al Patrulea Ecumenic prevede următoarele: „Rânduiala să urmeze modelelor politice și de stat și celor ale comunităților eclesiastice”, iar Canonul 38 al Sinodului Quinisext, următoarele: „Păstrăm și noi canonul cel așezat de Părinții noștri, care hotărăște astfel: dacă vreo cetate s-a înnoit prin puterea împărătească sau s-ar înnoi în viitor, împărțirii politice și de stat să-i urmeze și rânduiala afacerilor bisericești”. Sfântul Nicodim Aghioritul interpretează Canonul 17 al celui de-al Patrulea Sinod diferit față de dată de Balsamon, zicând că Sinodul i-a acordat Împăratului autoritatea de a stabili enorii doar în orașele înființate de el, și nu în orice oraș (vezi *Pidálion*, pp. 199, 200/1, 253, *Sýntagma II*, pp. 258-259, 261-262, 392, *Alivizátos*, pp. 64, 112, *Feidás*, *Kanónes*, pp. 140, 162).

Conform Profesorului Troiános, canoanele de mai sus nu au legătură nici cu autonomia sau cu autocefalia, nici cu subdivizarea districtelor diecezane. Ar fi vorba doar de acordarea titlaturilor onorifice, fără nici o legătură cu stabilirea contemporană a prerogativelor din domeniul administrației bisericești (vezi *Sýntagma II*, pp. 258-263, 392-395). Interpretarea, conform căreia structura administrativă a Bisericii trebuie să urmeze pe cea lumească, aparține Sfântului Fotie cel Mare (Troiános, *Autokéfalos*, p. 338). Dar dacă considerații atribuite Sfântului Fotie nu constituie o interpretare a canoanelor de mai sus și nu i se acordă autoritate

absolută și nelimitată, atunci este posibil să i se accepte măcar conținerea unui sâmbure de adevăr. Și aceasta, pentru că pe durata evoluției acordării primatelor de onoare și a împărțirii diocезelor bisericești a fost adoptată practica „urmării celor politice de către cele bisericești”, chiar dacă întreaga chestiune necesită în continuare o cercetare asiduă. Trebuie semnalat, astfel, dacă centrele eclesiastice din primele secole erau identice cu centrele administrației politice.

În plus, constituirea bisericilor naționale sub entitatea statului și reducerea bisericii locale la una național-etnică a însemnat încă din secolul al XIX-lea, avântul naționalismelor, din moment ce principiul etnic era cel predominant, iar rezultatul final a fost apariția unor noi state naționale în Europa și în Balcani. „Bisericile naționale” medievale, în special de după secolul al V-lea, din afara granițelor Imperiului, au fost biserici independente, conduse de un întâistătător ce purta adesea titlul de *katholikós*. De exemplu, *katholikós*-ul armean era monofizit, cel Seleuciei și Ctesifonului era nestorian. Dar *katholikós*-ul georgian rămăsese credincios Sinodului de la Calcedon și ortodoxiei bizantine (Meyendorff, *Klironomiá*, p. 276). Foarte de timpuriu, însă, bisericile slave au dezvoltat un anume model de naționalism, caracterizat ca etnofiletism. Roadele naționalismului modern se aseamănă vechilor ereziilor și concepției eretice prin abandonarea catolicității ortodoxe. Erezia întotdeauna neagă catolicitatea și, prin urmare, supranaționalitatea, activând în plan rasial și etnic (Gheórggios Metallinós, *Éthnos – Ethnikismós kai orthódoxo frónima*, ed. Apóstolos Varnávas, Lefkosía 1995, pp. 387-395).

Acest lucru este extrem de vizibil în cadrul creștinismului apusean, după francizarea credinței și a teologiei, când termenul *ethnos* a dobândit rezonanță rasială. Astfel, faptul că naționalismul și națiunea sunt produsele moderne ale formării statului național de tip apusean, constituie un loc pe deplin comun (Matálas, *Éthnos*, p. 12).

Pătrunderea acestor învățături pe tărâmul bisericesc a adus cu ea semnificația anti-bisericească a filetismului (a naționalismului rasist), care a încercat să-și găsească o bază canonică, răstălmăcind tradiția canonică ortodoxă.

Astfel, Biserica a condamnat etno-filetismul în Sinodul local al Patriarhiei Constantinopolului din 29 august-17 septembrie 1872, sub prezidiul Patriarhului Ecumenic Antim al ΣΤ-lea. Motivul fusese dat de pretenția instalării la Constantinopol a unui exarh bulgar și a unor ierarhi bulgari (vezi Meyendorff, *Klironomiá*, p. 280, unde explică pretenția bulgară ca pe o înlăturare a dominației grecești asupra Bisericii: „dacă naționalismul grec s-a ridicat împotriva dominării turcești, naționalismul bulgar nu ar fi putut tolera dominația grecească din Biserică”). Pretenția aceasta nu era fundamentată pe împărțirea statală, independență politică, ci doar pe diferențiere etnică, caracterizată drept etno-filetism, conducând Biserica Bulgariei la schismă (în privința schismei bulgare, precum și a încetării ei, vezi Hrisanthos, Arhiepiscop al Atenei, *To Voulgarikón schísma*, Atena 1945, Manouíl Ghedeón, *Ένγραφα patriarchiká kai synodiká perí tou Voulgarikou zítimatos 1852-1873*, Constantinopol 1908, Ioánnis Karmíris, *O ethnikismós en ti orthódoxo ekklesiá*, Atena 1977, pp. 181-198 și a aceluiasi *Ta dogmatiká kai symvoliká mnimeía tis orthodoxou katholíkis ekklesiás*, 2, Graz 1968, pp. 1010-1016, Emmanouíl Karpáthios, *I Voulgarikí Ekklesiá*, în ThHE nr. 2, Gherásimos Konidáris, *I ársis tou Voulgarikou schísmatos en to plaísio tis katholíkis orthodoxías tou ellinismoú*, Atena 1971, Paraschevás Matálas, *Éthnos kai orthodoxía, oi perípeteies mias schésis, apó to ellinikó sto voulgarikó schísma*, ed. Panepistimiakés Ekdóseis Krítis, Iráklio 2002, precum și bibliografia mai recentă).

Conținutul declarației de condamnare a etno-filetismului este bazat pe Canonul η al celui Dintâi Sinod Ecumenic (care prevede ca „într-un oraș să nu fie doi episcopi” (*Sýntagma II*, p. 133, *Pidálion*, p. 133, *Alivizátos*, p. 31, *Feidás*,

Kanónes, p. 127) și pe Canonul ιε al celui Dintâi Sinod Ecumenic (*Sýntagma II*, p. 145, *Pidálion*, p. 143, *Alivizátos*, pp. 34-35, *Feidás*, *Kanónes*, p. 128), Canonul 2 al celui de-al Doilea Sinod Ecumenic (*Sýntagma II*, pp. 169-170, *Pidálion*, p. 156, *Alivizátos*, p. 40, *Feidás*, *Kanónes*, p. 138), Canonul 5 al celui de-al Patrulea Sinod Ecumenic (*Sýntagma II*, pp. 229-230, *Pidálion*, p. 189, *Alivizátos*, p. 59, *Feidás*, *Kanónes*, p. 138), *Canoanele Apostolice* ιδ, ιε (*Sýntagma II*, pp. 18-22, *Pidálion*, pp. 15-17, *Alivizátos*, p. 175-176, *Feidás*, *Kanónes*, p. 191), dar și pe alte canoane. Hotărârea sinodală explicitează eclesiologia ortodoxă și condamnă „filetismul, discriminările filetiste, disputele etnice, invidiile și discordiile” în Biserica lui Hristos.

În ultimii ani, conform lui Paraschevás Matálas, reînsuflețirea discuțiilor despre naționalism a adus din nou în prim plan condamnarea filetismului, dar, de data aceasta, atât cercurile ortodoxe, cât și cele ale istoricilor laici, o prezintă ca pe cea mai expresivă dovadă a dimensiunii ecumeniste și „anti-naționaliste” a ortodoxiei (Matálas, *Éthnos*, p. 2). Duhul etno-filetismului, incompatibil cu principiile teoretice și canonice ale ortodoxiei, continuă să dăinuiască și astăzi în diaspora ortodoxă, ceea ce este anticanonice, căci mai mulți episcopi de etnii diferite coexistă în același loc pe baza discriminării etnice, naționale și lingvistice. Conferința Panortodoxă Pre-sinodală din 1986 s-a ocupat de subiectul major al unității și ordinii bisericești a diasporei ortodoxe. Notabil, problema este cauzată de Bisericile naționale: Rusă, Sârbă, Bulgară și Română, dar și din alte țări ortodoxe, precum Patriarhia Antiohiei, care, sub umbrela activității misionare, instaurează mitropolii în jurisdicția canonică a Patriarhiei Ecumenice: în America de Nord, sub titlul Orthodox Church of America, în Australia, Europa etc. Motivele invocate sunt liturgice și de cult (pe criterii etnice și lingvistice), în vederea deservirii credincioșilor care provin din țările acestea dar locuiesc în diaspora, și care, în marea lor majoritate, sunt emigranți politici sau economici. A se vedea articolul scris pe această temă, precum și bibliografia aferentă cu

privire la diaspora ortodoxă în volumul dedicat Mitropolitului de Kítros și Kateríni, Varnávas Tzortzátos, *I orthódoxos diasporá apó ekklesiologikís kai kanonikís apópseos*, Atena 1980, pp. 323-333, precum și Vlásios Feidás, *Oikoumenikós thrónos kai orthódoxos diasporá*, în „*Orthódoxos Martyría kai Sképsis*” nr. 19/1979, pp. 5-6.

Această problemă s-a ivit din momentul în care principiul național a început să fie predominant, adică în secolul al XIX-lea, consecința fiind apariția noilor state naționale europene și balcanice (Panteleímon al Tyrolului, *Diasporá*, p. 329). Acest fapt a avut un întreg șir de urmări pentru diaspora ortodoxă. Noile biserici naționale au revendicat drepturi asupra eparhiilor mitropolitane din America, Australia și nordul Europei, pe baza criteriilor naționale și filetiste. Dar aceste eparhii aparțin Tronului Ecumenic, din moment ce are jurisdicție canonică asupra ortodocșilor

din toate țările „barbare”, și constituie arealul lui geografic (Panteleímon al Tyrolului, *Diasporá*, p. 326), fără, însă să fie avută în vedere exercitarea drepturilor canonice asupra tuturor ortodocșilor din aceste țări ca asupra unora care sunt „în exterior”, după cum spune respectabilul profesor Vlásios Feidás (*Diasporá*, pp. 5-6). Reglementarea definitivă a acestei probleme este, însă, de așteptat a avea loc la viitorul Mare și Sfânt Sinod.

În încheiere, conform cu tradiția ortodoxă, se propune ca rezolvarea acestei probleme a diasporei ortodoxe formate din populații etnic eteroclite, să fie întoarcerea la canonicitate și rânduirea Bisericii locale după principii bisericești. Condiția prealabilă este respectul specificității și al identității culturale a fiecărei grupări din cadrele enoriei, sub tutela duhovnicească Patriarhiei Ecumenice, conform Canonului 280 al celui de-al Patrulea Sinod Ecumenic.

Național-socialism și Creștinism

Profesor Miltiádis Konstantínou

Dar am împotriva ta faptul că lași pe femeia Izabela, care se zice pe sine proorociță, de învăța și amăgește pe robii Mei (Apoc. 2, 20).

Ne vedem pe noi înșine datori să începem articolul de față prin arătarea unui adevăr istoric dureros: marile culte creștine din Europa nu au reacționat în fața fascismului și a nazismului, în acea vreme în care deveniseră din simple curente ideologice, adevărate ideologii de stat. Nu L-au pus pe Hristos cel Răstignit mai presus de susținătorii lui Hitler și de zvastică, nici n-au pus cuvântul Evangheliei față în față cu discursurile pline de ură ale fasciștilor. Au tăcut, s-au alăturat acestora, și-au dat încuviințarea, fără a se opune. Aceasta a fost și va rămâne o pată de rușine pentru clerul creștin din vremea acelor ani funești. Nu (numai) clerul și administrația formează, însă, Biserica. Mai cu seamă, ea cuprinde sfinții și mucenicii din fiecare veac. Pe sângele mucenicilor ei a fost întemeiată și se va întemeia veșnic, iar creștinii care au mărturisit adevărul lui Hristos și au fost prigoniți, aruncați în temniță și omorâți de fasciști, sunt slava ei în aceste timpuri. Așa cum s-a petrecut întotdeauna în decursul istoriei, adevărul creștin a fost întărit prin curajul și mucenicia celor puțini.

Nici unul dintre cultele creștine nu vrea să își amintească astăzi de cei care au colaborat cu naziștii, nici nu acceptă, totodată, să primească, fără cercetarea adevărului, cererile timide de iertare adresate de membrii săi care i-au sprijinit pe aceștia. Toți, sau aproape toți, dacă luăm în calcul cazul aparte al cardinalului Stepinac, au fost nesocotiți și dați uitării. Și poate s-ar crede că în urma scoaterii la iveală a crimelor monstruoase săvârșite de fasciști în rândul minorităților populației civile și a Holocaustului în plinătatea sa, lumea creștină a tăiat definitiv orice filiație ideologică sau afinitate

pentru acesta. Pentru unii, însă, fascismul mai păstrează încă și acum un „miraj tainic”.

În ciuda spiritului său anticreștin înăscut, fascismul își atrage adepți din rândul taberelor conservatoriste, trecând drept mișcare ce cultivă valori tradiționaliste și „divinizează” conceptul națiunii, și ca urmare, supra-eu-ul unui popor, atribuind merite subiectului social, doar pe baza simplei apartenențe la o anumită rasă. Pe aceste puncte se sprijină și ideile fixe, corespondente ale celor fasciste, propagate de o parte a ierarhiei bisericești, care trecând cu vederea valența general-umană a mesajului creștin și egalitatea absolută, pe care au vestit-o Hristos și ucenicii Săi, reiterează cursul istoriei și, într-un mod cu totul samavolnic, preferă să închidă Biserica între granițele statului-națiune, făcând-o să se îndrepte cu dușmănie împotriva străinului, a celui diferit. Iar în aceasta se vede tocmai contrazicerea și zădărnicierea identității creștine, cel puțin în cazul unui mădular întru cunoștință al Bisericii, în clipa în care îmbrățișează fascismul.

Când în 1933 fragila republică de Weimar a fost înlocuită de totalitarismul nazist, teoreticienii național-socialiști au încercat să construiască o mărturisire numită în chip mincinos creștină, ce urma să fie pusă în slujba aparatului de stat fascist. Principalele axe a ceea ce s-a numit „creștinism pozitiv” au desființat, esențialmente, principiile de bază ale credinței creștine, înlocuind-o cu un crez rasist, neopăgân, care se sluzea în aparență de numele lui Hristos. Obiectivele lor au vizat excluderea Vechiului Testament din rândul scrierilor creștine și „dez-evreizarea” Noului Testament (mai cu seamă Evanghelia după Matei și epistolele Sfântului Apostol Pavel), impunerea lui Adolf Hitler drept figura „mesianică” menită să

înfăptuiescă Reforma, identificarea lui Iisus ca aparținând rasei ariene și introducerea vechilor legende germane și a miturilor druizilor în încercarea de a înlocui elementele iudaice ale creștinismului.

Aceste teze, precum și înființarea „bisericii” naziste (Reichskirche) au stârnit reacția unui număr mic de clerici, teologi și credincioși germani, care au pus bazele Bisericii Mărturisitoare (Bekennende Kirche), în încercarea de a se opune politizării cultului protestante, sub patronajul fascismului. În Mărturisirea de Credință de la Barmen, înțâștătorii acestei biserici (Bekennende Kirche) notau: «Refuzăm dogma mincinoasă potrivit căreia Biserica, dând curs trufiei omenești, poate pune Cuvântul și lucrarea Domnului în slujirea oricăror dorințe arbitrar alese, ambiții sau planuri”. Conducătorii acestei mici grupări creștine au fost trimiși în exil, închiși în tabere de concentrare, iar unii, până la încheierea războiului, au fost chiar și executați acolo. Dintre aceștia s-au remarcat, prin tăria lor sufletească, Karl Barth și „mărturisorul” Dietrich Bonhoeffer. Dar, mai mult decât atât, chiar și recunoașterea ulterioară a rezistenței creștine nu a fost una

deplină, din moment ce niciodată vina n-a fost aruncată asupra membrilor Bisericii, a poporului simplu, cel care respingând iubirea creștină, a iubit un „eu” metafizic, al națiunii sau al rasei.

Creștinismul poate fi adevărat doar când este ales, dăinuiește și este slujit cu o deplină libertate, fiind, totodată, insuflat de acea dragoste, pe care, „în bogate cuvinte elinești” a descris-o Sfântul Apostol Pavel. Orice altă formă a sa poartă un nume mincinos, fiindcă murdărește chipul omului, ca al unuia creat din dragoste, și desființează accesul sa la împărtășirea de jertfă mântuitoare, plină de iubire a Cuvântului. Fascismul nu poate păși alături de această libertate a iubirii – nici de libertatea de exprimare și de conștiință – motiv pentru care nici nu poate fi creștin. Biserica este Trupul lui Hristos, când îi primește și îi îmbrățișează pe toți, după mărturia grăitoare a Sfinților Părinți, care chiar și pe cei care întru cunoștință rămân în afara sânelui Bisericii, nu îi consideră vrăjmași, ci potențiale mădulare ale sale. Fascismul acționează, întotdeauna prin respingerea unui grup social, pe care îl prezintă drept „dușman”, pentru a stârni patimi și instincte de autoconservare și a-și aduna adepți. Biserica

– cea adevărată și deplină – își îmbrățișează dușmanii, fascismul și-i construiește, iar apoi îi execută.

În idiomelos-ul de adâncă expresie lirică ce se cântă la scoaterea Sfântului Epitaf în Vinerea Mare, Iosif din Arimateea este înfățișat rugându-l pe Pilat să îi dea Trupul mort al lui Iisus cu următoarele cuvinte: „Dă-mi pe Acest străin, care încă din pruncie ca un străin a pribegit în lume. Dă-mi pe Acest Străin, pe Care, cei de același neam urându-L, L-au omorât ca pe un străin” («Δος μοι τούτον τον ξένον, τον εκ βρέφους ως ξένον ξενωθέντα εν κόσμω. Δος μοι τούτον τον ξένον, ον ομόφυλοι, μισούντες θανατούσιν ως ξένον»). Primul străin în istoria creștinismului este Însuși Hristos, Cel Care în viața Sa pământească a fost pribeag, prigonit, condamnat politic și a murit ca un făcător de fărădelegi pe cruce, vorbind despre „Împărăția” Sa unui tâlhar.

Străinul, „celălalt”, cel diferit, este o persoană sfântă în sânul organismul bisericesc viu. Este cel pe care comunitatea credincioșilor îl va ajuta și îl va îmbrățișa precum pe Hristos, după cuvintele Acestuia: „străin am fost și M-ați primit; gol am fost și M-ați îmbrăcat; bolnav am fost și M-ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la

Mine [...] Adevărat zic vouă: Întrucât ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei prea mici, Mie Mi-ați făcut” (Mt. 25, 35-40). Se pot pune de acord această ajutorare și deschidere față de cel străin cu nețărmurita ură și violență, pe care le promovează fascismul?

Astăzi, când fascismul își face din nou apariția în spectrul social, arătându-se amenințător față de aproapele nostru, față de cel „împreună-om” cu noi, forurile de conducere ale Bisericilor nu trebuie să păstreze tăcerea. Repetarea greșelii din timpul perioadei interbelice și nepăsarea celor puși să fie păstori vor conduce la cumplita pierdere a oricărei considerații pentru întâistătătorii bisericești și poate, chiar și pentru creștinism. De altfel, Ortodoxia, religia majoritară în țara noastră, a fost slăvită când și-a unit cuvântul propovăduirii sale cu dreptatea celui slab, când a ales să fie prigonită pentru adevăr. Așa cum frumos descrie Phôtis Kóntoglou într-una din istorisirile sale: „Atunci ortodoxia era asemenea acelei mame, pe care, în chinuri fiind, o doare mai mult sufletul pentru copii decât în vremea traiului nebrăzdat de suferințe. Iubirea adevărată este doar cea plină de durere; pe o astfel de iubire a întemeiat Hristos credința Sa cea dulce”.

Fantomele trecutului

Dr. în Teologie Thanásis Papathanasióu

O nouă fantomă bântuie prin teologia noastră: neo-naționalismul. Acesta nu are chiar aceleași caracteristici ca și vechiul etno-filetism, care a fost un produs al principiului națiunilor apărut odată cu Iluminismul. Neo-naționalismul reprezintă produsul confuziei din jurul chestiunii referitoare la relația dintre Elenism și Creștinism; reprezintă creația practicii cronice a persoanelor religioase de a-și ceda cu nonșalanță votul celor care își adjudecă titulatura de «naționaliști» (fie de dreapta, fie de stânga). Desigur, acest neo-elinocentrism nu are nici o tangență cu *Romiosýni* ([*Românitatea*,] ce reprezintă rodul cultural al asumării Răsăritului în «cuptorul» Ortodoxiei, într-un anumit context istoric), și totuși, nu numai că uzurpează acest termen, ci îi revendică și conținutul.

Confuzia de mai sus este amplificată și prin provomarea artificiei tehnice referitor la înțelesul «interesului național, dincolo de diferențierile ideologice», care este predicat cu mult entuziasm de către aproape întreaga opinie politică, fără însă să se clarifice la ce anume se referă adjectivul «național», care se vrea a fi țelul comun a atâtor partide de diferită orientare ideologică. «Interesul național» se referă cumva la supraviețuirea unei anumite rase pure din punct de vedere filetic? Sau poate la un anumit sistem de dezvoltare economică, care, în fond, n-are nici o legătură cu rolul de motor al dezvoltării pe care i l-a atribuit statul? Care este la urma urmei «interesul național» al partidelor politice care sunt programate să se orienteze spre alte moduri de viață, străine de ale noastre? La ce se referă mai exact liderii politici, atunci când, făcându-și apariția pe la hramurile Bisericilor, recunosc rolul Ortodoxiei în sprijinirea Elenismului și elogiază calitatea Patriarhiilor de protectoare ale Elenismului?

Biserica trebuie să fie cu mare băgare de seamă, întrucât nu reprezintă produsul Elenismului, nici măcar în cea mai sublimă versiune a lui. Biserica nu e nici o simplă expresie modernă a eternului Elenism filetist. Părerile care susțin că Creștinismul poate dăinui numai în limitele Elenismului, sau că Ortodoxia slavă este impură, sau că Ortodoxia siriacă nu poate fi decât inferioară celei grecești, sau că Ortodoxia americană nu trebuie să folosească limba engleză în cadrul cultului bisericesc, etc., flirtează cu erezia. De asemenea, sunt foarte problematice tendințele care vor să transforme taina Nunții într-o simplă fabrică de multiplicare a populației, precum și discursurile care propovăduiesc faptul că Biserica nu reprezintă altceva decât un simplu instrument de luptă națională împotriva comunismului (mai demult) sau împotriva discotecii (în zilele noastre).

O problemă mereu actuală o reprezintă indiferența teologiei față de nedreptatea socială și față de modul de structurare a claselor sociale. Invenții și fabricații inadmisibile ies la iveală cu scopul de a submina contestarea vehementă a nedreptății de către Sfinții Părinți, de a separa chestiunile sociale de cele spirituale, sau de a stigmatiza sensibilitatea socială, pe motiv că amenință conceptul de persoană. Nu este întâmplător faptul că, deși s-a înregistrat un real progres în atâtea domenii teologice, totuși forțe demonice se străduiesc să-i împiedice pe creștini să conștientizeze faptul că «plutocrația a fost, este și va fi singurul conducător al lumii, adevăratul antihrist» (Aléxandros Papadiamántis). Puțini pași se fac în direcția conștientizării faptului că dimensiunea socială nu este învecinată sau echivalentă cu cea duhovnicească, ci deofință cu ea.

Această anemie a conștiinței politice sterilizează activitatea pozitivă a parohiilor, dar și perspectiva generală a teologiei, de vreme ce subminează posibilitatea de încheiere a unei viziuni de ansamblu asupra lumii prezente. Această anemie a făcut să pară că «Biserica oficială» se neliniștește numai atunci când îi este amenințat «magazinul», adică atunci când, spre exemplu, îi ia foc palatul episco-

pal, și nu atunci când modelul de dezvoltare economică a societăților noastre pune în pericol întreaga creație. Nici nu ne putem mândri că oficialii Bisericii noastre vorbesc despre «democrație, libertate și dreptate» într-un context în care acești termeni au devenit inofensivi și indiferenți atât pentru cei care i-au formulat, cât și pentru sistemul în sine.

Patriarhul ecumenic, la o cantină de săraci a Arhiepiscopiei Atenei unde se oferă hrană tuturor, indiferent de nație sau religie

Rasism și democrație

Înaltpreasfințitul Ierotheos Vlachos, Mitropolit de Nafpaktos și Sfântul Vlasie

Adesea revin în actualitate subiecte și probleme care și în trecut au preocupat omenirea, societatea și Biserica și pentru care s-a vărsat până acum multă cerneală. Există însă o lege a istoriei potrivit căreia aceleași fenomene revin ciclic, și asta pentru că, indiferent de epocă, omul este același. Înțeleptul antic Heraclit vorbea despre „devenirea” [istorică] care este o consecință a conflictului dintre contrarii și arăta că toate se află permanent în mișcare și schimbare.

Adeseori se vorbește despre rasism sau despre filețism, definite în dicționarul lui G. Babiniotis drept „practică socială sau politică de discriminare față de grupări rasiale, naționale, sociale etc. considerate inferioare”. Desigur, una este conștiința națională, adică dragostea de neam și de patrie, și alta este naționalismul sau etnofiletismul, care presupune întâietatea și exagerarea însemnătății unui neam în detrimentul unității societății.

Sinodul de la Constantinopol din anul 1872, după ce a condamnat și a respins diferitele forme de etnofiletism observate la acea epocă și care creau probleme în viața bisericească, a hotărât că etnofiletismul este „străin” de Tradiția Bisericii, reprezintă o „vătămare” venită din partea culturii moderne, constituie o „adunare schismatică” întemeiată pe criterii naționale și rasiale și, în ultimă instanță, este o „învățătură nouă” - adică o erezie.

Prin urmare, acest subiect este deja rezolvat din punctul de vedere al credinței noastre ortodoxe, dar, din nefericire, în practică apar abateri și unii creștini sunt stăpâniți de ideologii și practici rasiste și etnofiletiste. Asemenea situații rup unitatea Bisericii și o îndepărtează de la misiunea ei ecumenică care se împletește cu

dragostea fiecărui om față de Biserică și față de patria sa.

Astfel, nouă, creștinilor contemporani – deopotrivă clerici și laici – nu ne este îngăduit să fim stăpâniți de ideologii rasiste și etnofiletiste care în fapt lucrează împotriva credinței și a vieții noastre ortodoxe, pentru că în felul acesta tăgăduim porunca lui Hristos de a învăța toate neamurile, de vreme ce toți sunt chemați la viața dumnezeiască și la trăirea vieții Bisericii. Nici nu se cuvine ca noi, ierarhii mai de curând aleși, să adoptăm mai vechi practici și mentalități antidemocratice în relația cu puterea politică – atitudine care desființează nu doar sistemul politic, ci și pe cel bisericesc de administrare, așa cum știm că s-a întâmplat în 1967.

Nici nu putem să recurgem la violență împotriva acelor semeni ai noștri care nu aparțin aceleiași rase și aceleiași religii ca noi. Dragostea pe care trebuie să o arătăm față de orie om, fie el de altă rasă sau de alt neam, este o învățătură fundamentală a lui Hristos. Să ne amintim de parabola bunului samaritean, prin care Hristos ne-a învățat că trebuie să oferim ajutor fiecărui om care suferă și îndură necazuri, chiar dacă este de alt neam și de altă rasă, să îi tămăduim rănilor cu untdelemn și vin, dar și să îl purtăm pe „dobitocul” nostru și să îl conducem la „casa de oaspeți” pentru deplină vindecare. Purtarea aspră și neomenoasă a „preotului” și a „levitului”, așa cum este înfățișată în aceeași parabolă, este condamnată de Hristos.

Toate acestea sunt incontestabile. Există însă două realități particulare care trebuie în mod special subliniate, pentru că trăim într-un stat de drept, în care trebuie să domine pacea,

dreptatea și dragostea.

Prima realitate este că nu trebuie să ajungă să aibă loc în țara noastră așa-numita „libanizare” a societății.

Pentru un interval de timp m-am aflat în Liban pe când acolo avea loc acel cumplit război civil, care a durat 15 ani (1975-1990). Am fost martor ocular al confruntărilor dintre creștinii maroniți (nu „Rum Orthodox”) și musulmani. La început nu puteam să înțeleg de ce se omorâ între ei locuitorii acestei mici țări și anume chiar în frumosul oraș Beirut, care pe atunci era cu adevărat un mic Paris al Orientului.

Cu timpul însă și cercetând situațiile, am constatat că locuitorii Libanului se confruntau cu o mare problemă. După eliberarea lor de sub jugul otoman, în primele decenii ale secolului al XX-lea, au stabilit modul de funcționare a instituțiilor țării (președintele, primul-ministru, președintele Parlamentului, ministru etc.), în funcție de procentul diferitelor grupări religioase și culturale, adică maroniții, ortodocșii, suniții, șiiți etc. Însă, odată cu trecerea timpului, pătrunderea masivă și liberă în țară a diferitelor grupări musulmane a schimbat datele demografice ale țării, prin urmare unii au dorit schimbarea Constituției, care să reprezinte noua realitate. Astfel, și din pricina altor cauze, a izbucnit războiul civil care a dus la o mare vărsare de sânge în țară, la pierderi de vieți omenești, dar și de bunuri materiale.

Problema este, așadar, cum să evităm să se întâmple și în țara noastră acest fenomen al „libanizării” sociale și etnice, fenomen care probabil să aflu în planurile diferitelor centre de decizie din Occident și Orient. Și acest lucru ține în primul rând de răspunderea statului, care trebuie să se preocupe de soluționarea diferitelor probleme economice și sociale, dar nu trebuie să treacă cu vederea, pe de o parte, uneltirile puse la cale prin diferitele schimbări geopolitice, și nici, pe de altă parte, evenimentele care contribuie la alterarea identității politice a societății noastre. Trebuie să rămână nealterată

structura socială și culturală de bază a societății noastre, pentru că, altfel, ne vom pierde trăsăturile culturale și spirituale, precum și identitatea. Statul, prin instituțiile lui, se impune să ia măsuri în această privință, așa încât să nu mai ajungă să protesteze atunci când alții încearcă să acopere acest gol, în fapt să acopere inactivitatea autorităților de stat.

A doua realitate este că trebuie să fie consolidate încă mai mult instituțiile democratice din țara noastră, pentru că, dintre toate sistemele politice, tot democrația este cel mai bun, în ciuda disfuncționalităților care inevitabil se ivesc. Trebuie să fim atenți cu acest lucru și să nu permitem subminarea principiilor și instituțiilor democratice. E posibil ca unii politicieni să fi făcut greșeli, și cu siguranță au făcut!, dar nu trebuie ca în numele acestor greșeli să fie subminat sistemul democratic sănătos – care presupune existența partidelor de guvernământ, dar și a opoziției – instituțiile unei societăți libere și, în cele din urmă, însăși democrația.

Văd că unii critică exagerat – conștient sau inconștient – instituțiile democratice. Eu, personal, cred că politicieni „limitați” sunt mai buni decât dictatorii „ultra-inteligenți” care privează poporul de libertate. Desigur, nici politicienii nu trebuie să exploateze instituțiile democratice în interesul lor personal. Nici nu trebuie să avem de-a face cu o „democrație a spectatorului”, nici să fie la putere pentru totdeauna „clasa calificată”, sau să existe puteri care să transforme poporul într-o „turmă fără minte”, într-o „turmă amețită” – ca să amintesc de Noam Chomsky care făcea asemenea analogii în interpretarea acestor situații.

În Europa secolului trecut au apărut ideologii care au avut la bază teoriile lui Rousseau despre reîntoarcerea în natură – teorii care prezintă indiscutabil și aspecte pozitive – și, trecând prin diferite procese, au ajuns să propună supraomul lui Nietzsche, susținând ca principii fundamentale că: se impune să fie ucis Dumnezeu, nimănui să nu îi pese de aproapele său, omul să fie stăpânit de dorința crudă de putere și, desi-

gur, dincolo de toate acestea, că toate sunt permise, de vreme ce supraomul este mai presus de distincția morală dintre bine și rău. Această ideologie neomenoasă a născut fascismul și nazismul, care a scăldat în sânge omenirea și a născut existențialismul ateu reprezentat de sloganul „l'enfer c'est l'autre”.

În epoca și în țara în care trăim, mai ales în această perioadă în care, după câte se pare, criza nu este doar economică, ci prin excelență geopolitică și coexistă cu o concurență acerbă între diferitele sisteme economice, ale Orientului și Occidentului, se impune să arătăm luciditate, înțelepciune și discernământ. Și, înainte de toate, se impune să întărim și să consolidăm

încă mai mult instituțiile democratice. În plus, va trebui ca statul să se ocupe așa cum trebuie de fenomenul migrației clandestine, care, foarte probabil, reprezintă o armă puternică a diferitelor centre de decizii, urmărind să destrame structura socială și culturală a țării noastre. Problema creată azi are la bază indiferența autorităților legitime, dar și ideologiile rasiste în aspectul lor practic, care vin pe fondul unor goluri de acțiune și care îi fac pe mulți victime ale nedreptății care domină la nivel mondial.

Prin urmare, suntem împotriva rasismului și a violenței, dar în favoarea democrației bine organizate, precum și în favoarea păstrării identității culturale a țării noastre.

B. ORTODOXIE ȘI GEOPOLITICĂ

Biserica Ortodoxă în lume

*Înaltpreasfințitul Ierotheos Vlachos,
Mitropolit de Nafpaktos și Sfântul Vlasie*

Biserica Ortodoxă, după cum mărturisim în Simbolul de Credință este Una, Sfântă, Sobornicească (Catholică) și Apostolică. Aceste patru însușiri arată întreaga ei măreție, unitatea ei interioară, dar și dimensiunea-i ecumenic-universală. Este Una, pentru că Unul este și Trupul lui Hristos; este Sfântă, pentru că sfințenia provine din sfințenia Capului, care Cap sfânt sfințește și mădularele Sale; este Catholică, pentru că s-a întins în toată lumea; este Apostolică, pentru că se sprijină pe învățătura Sfinților Apostoli și, desigur, a Sfinților Părinți, așa cum aceștia au tâlcuit predica apostolică, de vreme ce Apostolii sunt martori ai Învierii lui Hristos.

În continuare, voi insista pe scurt asupra catholicității Bisericii și voi expune această temă din perspectiva dimensiunii ei internaționale, așa cum este aceasta exprimată astăzi, și, desigur, din perspectiva teologiei și a vieții ortodoxe, așa cum sunt ele trăite în zilele noastre.

1. Contactul meu personal cu Ortodoxia din toată lumea

M-a învrednicit Dumnezeu să intru în contact cu aproape întreaga Biserică Ortodoxă contemporană și să cunosc dinamica acesteia, dar, în același timp, să văd și problemele care o frământă. Acest lucru s-a petrecut, prin iconomia lui Dumnezeu, prin intermediul prelegerilor pe care le-am ținut în toate colțurile lumii, în Răsărit și în Apus, și, desigur, prin cărțile mele care s-au tradus în mai toate limbile de bază și sunt citite de către creștini din toată lumea. Toate acestea mi-au dat prilejul nu doar să întâlnesc creștini ortodocși din toată lumea, să

vorbesc cu ei, dar și să port corespondență cu cititorii, încercând astfel să ofer și eu ceva mărturiei contemporane a Bisericii Ortodoxe.

De multe ori am vizitat Constantinopolul, Cetatea Împărătească, și Patriarhia Ecumenică, pe care o cinstesc, deoarece este o mărturie a unității tuturor Bisericilor Ortodoxe. Vreme de trei ani, pe anumite intervale de timp, am predat la Facultatea de Teologie "Sfântul Ioan Damaschin" a Patriarhiei Antiohiei, la Balamand, în Libanul de Nord, și am făcut misiune în Orientul Mijlociu, adică în Siria și Liban. În mod repetat am vizitat țările balcanice, de asemenea, precum și Rusia și Georgia. Am călătorit neîncetat în Europa, mai ales în Anglia și în America, ținând conferințe și discutând cu creștini ortodocși de toate naționalitățile.

Aceste ieșiri din Grecia și mersul meu către lumea din afară a început de pe la vârsta de 30 de ani, pentru că pe atunci însetam să aflu cum lucrează și cum se poartă ortodocșii din toată lumea, doream să pot vorbi cu ei și apoi să abordez diferite teme teologice și bisericești. Am început acest demers pe când eram în Edessa, am continuat-o în perioada când slujeam la Arhiepiscopia Atenei și am extins-o când am devenit Mitropolit al Mitropoliei de Nafpaktos.

Ceea ce este important este faptul că nu mergeam pur și simplu în călătorii de recreere, nici din propria-mi inițiativă, ci totdeauna la invitația diferitelor comunități creștine, Biserici, Universități și Facultăți de Teologie, ca să prezint chestiuni teologice și bisericești actuale care îi preocupau. Au existat situații, și acestea sunt și cele mai însemnate, când am vizitat diferite țări, ca să-mi prezint cărțile care se traduseseră

în limbile respective și asta mi-a dat posibilitatea să analizez gândirea teologică prezentată în aceste cărți și să comunic cu creștinii acelor regiuni.

Îl slăvesc pe Dumnezeu pentru toată această lucrare care se face în paralel cu pastorația din Sfânta Mitropolie în care m-a trimis Dumnezeu și pe această cale se face cunoscută și Mitropolia noastră în lume, dar și, în paralel, prin participarea mea la diferite congrese naționale și internaționale.

Călătoriile acestea către răsărit și către apus, către miazănoapte și către miazăzi nu au fost fără de osteneală și greutate, fără jertfe și nesomn, fără trudă și ispite. Însă, în cele din urmă, rămâne bucuria că am participat și eu la misiunea Bisericii și la slava lui Dumnezeu. Desigur, Dumnezeu este Cel care la sfârșit va judeca toată această lucrare și, adesea, Îl rog să-Și arate mila și iubirea de oameni și să vadă buna mea dispoziție lăuntrică și să nu Se oprească la unele greșeli exterioare, pe care, ca niște oameni, le facem.

Voi încerca să expun pe scurt câteva păreri personale asupra subiectului „Biserica Ortodoxă în lume”, păreri la care am ajuns prin experiență.

2. Imperiul Roman creștin

Este cunoscut faptul că Imperiul Roman creștin se întindea din Peninsula Iberică până în Orientul Mijlociu și în Africa de Nord. Concret, în epoca lui Constantin cel Mare, Imperiul Roman se întindea în tot spațiul mediteranean, cuprinzând Anglia, Portugalia, Spania, Franța, Elveția, Italia, Austria, Balcanii, toată Africa de Nord, Libanul, Siria, Turcia și coastele rusești de la Marea Neagră. Mai târziu, desigur, s-a împărțit în Imperiul Roman de Apus și cel de Răsărit. În partea apuseană au stăpânit barbarii, care din când în când coborau din nord, dar și în partea răsăriteană existau diferite probleme din partea popoarelor orientale dușmane, consecința fiind aceea că Imperiul Roman avea să se restrângă simțitor, pierzând multe regiuni atât din răsărit, cât și din apus.

Ceea ce este important este aceea că, din per-

spectiva Bisericii Ortodoxe, existau multe însușiri comune, adică dumnezeiasca Liturghie, viața evanghelică, teologia stabilită de Sinoadele Ecumenice, tradițiile și multe altele. Desigur, din când în când apăreau diferite erezii, pe care Părinții le combăteau în Sinoade Locale și Ecumenice. Cu toate acestea, au rămas diferite grupări eretice ca Biserici particulare, precum nestorienii, monofiziții, monoteliții etc.

Cu toate că în Imperiul Bizantin exista o teologie, o tradiție culturală, dar și o administrație de stat unitară, totuși avem de-a face cu un multilingvism. La început exista bilingvism, de vreme ce existau cetățeni romani (romei) de limbă greacă și de limbă latină, iar apoi s-au adăugat vorbitorii de limbă arabă și slavă. Însă scopul lor comun era trăirea vieții ortodoxe.

Cucerirea Imperiului Roman de Răsărit de către Otomani a creat multe probleme în administrarea și pastorația Bisericii Ortodoxe, dar a dat martiri și sfinți din toate popoarele imperiului, adică dintre toți creștinii Imperiului Roman unitar.

3. Probleme bisericești contemporane

Eliberarea treptată a multor părți ale vechiului Imperiu Roman de sub jugul otomanilor a avut ca urmare dezvoltarea statelor naționale, sub influența ideilor iluminismului și ale romantismului. Astfel, unele populații din mai multe regiuni s-au constituit în naționalități speciale pe baza anumitor însușiri caracteristice și au cerut sau au obținut în mod abuziv dezlegarea de Patriarhia Ecumenică, care până atunci reprezenta unitatea fostului Imperiu Roman creștin în întregul său. Astfel, naționalismul a intrat și în spațiul Bisericii, care prin natura sa este ecumenic-universală – adică nu deviază spre naționalism – care este cu totul altceva decât conștiința națională. Una este naționalismul și alta conștiința națională, una este dragostea de patrie și alta absolutizarea unei anume patrii în dauna sobornicității.

Astăzi, în Biserica Ortodoxă există trei tendințe majore de manifestare a naționalismului, cel elinofon, cel slavofon și cel arabofon. Problema, desigur, nu este limba, ci pătrunderea et-

nofiletismului, a naționalismului în viața internă a Bisericii, cu toate că etnofiletismul a fost condamnat clar de Sinodul de la Constantinopol în anul 1872.

În vizitele mele în diferite regiuni ale Răsăritului, Apusului și Nordului, am întâlnit creștini ortodocși care se poartă cu adevărat ca niște ortodocși, având o credință simplă și tradiții bisericești corecte, dar am întâlnit și creștini ortodocși care sunt însuflețiți de etnofiletism – care constituie o negare a unității și sobornicității Bisericii Ortodoxe.

În continuare voi consemna opiniile pe care le-am dobândit în urma cercetărilor mele la fața locului, identificând câteva probleme bisericești contemporane, dincolo de punctele comune pozitive, care rămân și alcătuiesc unitatea Bisericii Ortodoxe.

a) Diviziunea administrativă bisericească

În Biserica primară, așa cum vedem în Sfintele Canoane ale Sinoadelor Locale și Ecumenice, exista așa-numita „Pentarhie”, adică cele cinci Patriarhate vechi, anume Vechea Romă, Noua Romă, Alexandria, Antiohia, Ierusalimul, precum și Biserica autocefală a Ciprului.

Theodor Balsamon, Patriarhul Antiohiei, într-un studiu special despre privilegiile patriarhale, referindu-se la Canonul al 36-lea al Sinodului VI Ecumenic, interpretează această Pentarhie din perspectiva celor cinci simțuri ale trupului. Așa cum trupul uman are cinci simțuri (vedere, auzire, miros, gust, pipăit), la fel și Trupul lui Hristos, Biserica, are cinci simțuri. Sunt Bisericile Vechii Rome, a Noii Rome, a Alexandriei, a Antihiei și a Ierusalimului. Scribe că „marii arhieriei” „ai celor cinci preasfințite tronuri”, „sunt astfel cinstiți în toată lumea” și există unitate și „cel de-al doilea nu se revoltă împotriva celui dintâi, nici cel de-al treilea împotriva celui de-al doilea, ci precum cele cinci simțuri ale unui cap, numărate laolaltă, iar nu împărțite, socotite de poporul cu nume creștin, au întru toate egalitate și cu îndreptățire sunt numite capetele Sfintelor Biserici din toată lumea ale lui Dumnezeu și nu sunt vătămate de diferențele și diferendele omenește.

În 1009, Biserica Vechii Rome s-a îndepărtat de Trupul Bisericii Ortodoxe; pe de altă parte, odată cu trecerea vremii, au fost create și alte Patriarhii și Biserici Autocefale. Astfel, astăzi, Biserica Ortodoxă este alcătuită din 14 Biserici Autocefale, adică: Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului, Patriarhiile: Alexandriei, Antihohiei, Ierusalimului, Rusiei, Serbiei, României, Bulgariei, Georgiei și Bisericile Autocefale: a Ciprului, Greciei, Poloniei, Albaniei, Cehiei și Slovaciei.

Toate aceste noi Biserici autocefale s-au constituit separându-se în diferite moduri de Patriarhia Ecumenică, care a devenit „donatoare de sânge” pentru aceste noi administrații bisericești și de aceea și este numită Biserica Mamă și Biserica Soră.

Această nouă împărțire a urmat noua împărțire politică a statelor naționale, fapt care însă, dacă nu este abordat cu cea mai mare atenție, poate deveni o adevărată bombă pusă la temeliile Bisericii Ortodoxe.

Desigur, continuă să existe unitatea interortodoxă a Patriarhiilor și a Bisericilor Ortodoxe Autocefale, având drept centru Patriarhia Ecumenică, însă uneori, în practică, această unitate este surpată din pricina iubirii de putere, de înțâietăți și de către clericii dornici să fie înțâietători. Astfel, autocefalia funcționează uneori ca autodeterminare și autonomizare, după cum atrage atenția în acest sens Olivier Clement. Autoadministrarea devine uneori autonomă, de sine stăpânitoare, de aceea și apar diferite probleme bisericești.

Una dintre cele mai mari probleme care preocupă Biserica Ortodoxă contemporană în ce privește acest aspect este fenomenul diasporii. Termenul acesta, diasporă, se folosea pentru a denumi pe evreii care se aflau departe de Ierusalim și, în general, Palestina. Astăzi, prin acest termen sunt denumiți creștinii ortodocși ai unui stat care trăiesc într-alt stat al Europei sau Americii. Acest lucru este foarte vizibil în America, acolo unde lucrează și trăiesc creștini ortodocși din diferite state, care au fost nevoiți să emigreze și care au întemeiat diferite Biserici naționale – greci, ruși, români, bulgari, arabi etc. Așadar, Bisericile Ortodoxe au mitropolii,

episcopii și parohii în America, pe care le și administrează, în cadrul Patriarhiei Ecumenice. Fenomenul acesta este caracterizat drept „diaspora”.

Pentru a înțelege acest nou fenomen care prezintă o gravă abatere ecleziologică contemporană, trebuie menționat că în Biserica Sinoadelor Locale și Ecumenice, până în veacurile din urmă, nu existau episcopi speciali pentru fiecare nație. Patriarhiile, Bisericiile Autocefale, Mitropoliile, Episcopiile, parohiile nu se împărțeau în funcție de caracteristicile naționale ale creștinilor, ci după regiunile geografice [și politice]. De exemplu, de o anumită Patriarhie țineau popoare diferite care îl pomeneau pe același patriarh sau mitropolit al respectivei zone administrative.

Dacă ar fi continuat să fie valabil acest principiu, atunci toți creștinii ortodocși care trăiesc în America, în Europa sau Asia, ar trebui să-l pomenească pe Patriarhul Ecumenic, câtă vreme acum, de obicei, clericii ortodocși îl pomenească pe Patriarhul poporului sau statului din care provin. Acest lucru se numește dezintegrare a spațiului bisericesc pe baza criteriilor etnofiletiste. Astfel, în America, în Europa, în Asia, există mitropolii și parohii din fiecare regiune administrativă bisericească, de aceea și este zădărnicit dreptul canonic al Bisericii.

b) Concepții teologice

Știm că teologia este credința Bisericii. Această teologie a fost alcătuită prin Revelația dată de Dumnezeu Prorocilor, Apostolilor și Părinților fiecărei epoci și a fost formulată de Sinoadele Ecumenice. În mod firesc, ar trebui să existe o expresie teologică unitară.

Astăzi, însă, predomină concepții teologice diferite, care, de multe ori, sunt formulate pe baza unor oportunități și interese particulare, mai ales de natură etnică. Teologia Prorocilor, a Apostolilor și a Părinților este tâlcuită în diferite moduri pentru a servi diferitelor oportunități.

De pildă, în Rusia dinaintea Revoluției Bolșevice, s-a conturat, în spiritul umanismului occidental și a idealismului german, o expresie

teologică particulară, iar aceasta a fost dezvoltată încă și mai mult de către refugiații ruși care au emigrat la Paris după instaurarea comunismului în Rusia, iar această teologie este considerată de către autorii ei superioară atât teologiei Părinților Bisericii din perioada bizantină, cât și teologiei scolastice. De asemenea, din pricina faptului că refugiații ruși de la Paris se rupseseră de Patriarhia Rusă care încerca să salveze tot ce mai era posibil de salvat, s-a dezvoltat o tendință teologică numită euharistologia, potrivit căreia centrul vieții bisericești este dumnezeiasca Euharistie, independent dacă Episcopul este recunoscut canonic de către Biserica Mamă – adică de Patriarhia Ecumenică. Un caz semnificativ în acest sens este teologia euharistică a lui Afanasiev.

Mai mult încă, teologia ortodoxă a suferit diferite influențe din partea altor confesiuni creștine, de la papism și protestantism. O asemenea teologie a ajuns și în spațiul elen și este exprimată de unii teologi și clerici ortodocși.

Pe de altă parte, astăzi, principalele Facultăți de Teologie care influențează chestiunile teologice în Biserica Ortodoxă sunt următoarele: cele două Facultăți de Teologie din Grecia – Athena și Thessalonic –, Institutul Theologic „Sfântul Serghie” de la Paris, Seminarul Teologic „Sfântul Vladimir” din New York și Facultatea de Teologie „Cinstita Cruce” din Boston. Toate celelalte facultăți de teologie primesc pe

diferite căi și în diverse moduri influențe din partea acestor cinci facultăți menționate. Este important acest lucru, pentru că teologii abia „ieșiți din găoace” care vor susține Bisericele Ortodoxe în generația următoare în administrație, pastorație și în învățatură, sunt formați de către curentele teologice care domină în facultățile de teologie contemporane.

c) Influențele pe care le primește Biserica Ortodoxă din partea eterodocșilor

Biserica Ortodoxă nu funcționează ca o religie, ci precum o Biserică, precum o comunitate, o familie, un spital duhovnicesc. În Biserică, omul își întâlnește familia duhovnicească, „statul” său spiritual, spitalul duhovnicesc.

Însă astăzi, Biserica Ortodoxă trăiește, pe de o parte, printre creștinii secularizați ai comunităților religioase din Occident (papistași și protestanți), care se exprimă printr-un umanism creștin ce se preocupă de cele din afară ale omului, lepădând tradiția lăuntrică isihastă, iar pe de alta, în mijlocul diferitelor religii antropocentrice, precum iudaismul, mahomedanismul, hinduismul, budismul, cu toate ramificațiile lor.

Biserica Ortodoxă se luptă să combată toate aceste influențe, dar, în același timp, suferă și influențe în expresia ei teologică și eclesiologică.

Dacă cercetăm cu atenție viața Bisericii Sobornicești, vedem că ea este supusă multor ispite. În țările creștine occidentale, ea suferă presiuni din partea secularizării, așa cum este în mod clar cazul Americii, iar în țările musulmane rabdă ispite din partea sistemelor teocratice respective și, desigur, în aceste condiții, Biserica fie dă mucenici contemporani, fie, în fiecare zi, se confruntă cu fenomenul apostaziei.

Trei ispite frământă Biserica Ortodoxă astăzi: secularizarea, ecumenismul și schisme.

Prin secularizare se înțelege alterarea cugetului Bisericii Ortodoxe în urma coexistenței cu alte ideologii și practici sociale care predomină în societatea contemporană. Secularizarea poate fi observată în teologie, în eclesiologie și în pastorație mai ales în faptul că elementul divin al Bisericii este pur și simplu lepădat, iar Bise-

rica este transformată într-o simplă organizație social-umanitară.

Prin ecumenism se înțelege sincretismul în credința ortodoxă, în viața ortodoxă, în nevoița ortodoxă, amestecarea cu alte confesiuni creștine și cu alte religii, adică surparea adevărului revelat, așa cum acesta a fost predat de Hristos Apostolilor, iar aceștia, la rândul lor, l-au predat Părinților Bisericii de-a lungul veacurilor. Desigur, Biserica Ortodoxă va purta dialog cu celelalte confesiuni și religii, dar acest dialog trebuie să aibă loc în cadre teologice, bisericești și canonice ortodoxe.

Prin schisme se înțeleg disensiunile administrative ale Bisericilor Ortodoxe particulare, fapt care constituie o mare rană în Biserica Ortodoxă de astăzi. Însă, în toată lumea, pe unde am mers, am găsit și Biserici bine organizate și clerici, monahi și creștini ortodocși adevărați, care „nu și-au plecat genunchiul înaintea lui Baal” și care Îl slăvesc pe Dumnezeu.

d) Influențe filosofice și sociale

Biserica Ortodoxă, așa cum am menționat mai sus, trăiește în diferite societăți care există în cele patru zări ale pământului. Biserica are viața lui Hristos prin Sfintele Taine, își ține Tradiția, dar primește și influențe din partea condițiilor sociale care predomină în fiecare loc în parte. Aceste situații au la bază felurite principiile filosofice, sociologice și morale.

În America, Bisericele se confruntă cu probleme din partea iluminismului, a romantismului, a puritanismului, a vieții prospere, a religiei iubirii de arginți, a libertății samavolnice și a plăcerii în felurile ei chipuri.

În Europa, Bisericele primesc influențe din partea curentelor filosofice ale trecutului, precum iluminismul, romantismul, modernitatea, postmodernitatea, agnosticismul, ateismul, deismul, existențialismul, idealismul german. Europa este o societate rigidă care facilitează ateismul, agnosticismul, existențialismul. La toate acestea trebuie menționate structurile creștine ale Vaticanului, și acestea rigide, și diferitele expresii ale protestantismului. Cu toate acestea, există în multe locuri din Europa minunate

centre de viață ortodoxă care lucrează cu multă putere în condiții potrivnice.

În spațiul țărilor slave și, în genere, în Europa de Est, Bisericele care au ieșit din martiriul persecuțiilor se confruntă cu mari greutăți în efortul lor de realcătuire bisericească. Înțeleg că s-a pierdut o întreagă generație care a trăit în timpul regimurilor comuniste și că acum, Biserica încearcă să găsească veriga de legătură cu tradiția. Acest scop încearcă să-l atingă prin editarea de cărți ortodoxe, prin vizite în alte țări ortodoxe, prin organizarea de dezbateri de problematizare ortodoxă; de asemenea, prin canonizarea martirilor și cuvioșilor care au trăit în țările lor, prin revigorarea monahismului ortodox, prin căutarea organismelor duhovnicești vii, adică a ortodocșilor care trăiesc și exprimă Tradiția Ortodoxă.

În țările orientale, precum Libanul, Siria, Palestina, Irakul dar și mai la est, Bisericele au de înfruntat mentalitatea fanaticilor musulmani și opiniile ereticilor creștini (nestorienii, monofiziții, monotești). În aceste țări au loc conflicte armate care reprezintă marea încercare și durere contemporană a Bisericilor, pentru că dragostea este alungată, este surpată valoarea omului, este pusă în pericol coeziunea socială. Din timp în timp ies la iveală știri despre decapități și martirii ale creștinilor și clericilor orto-

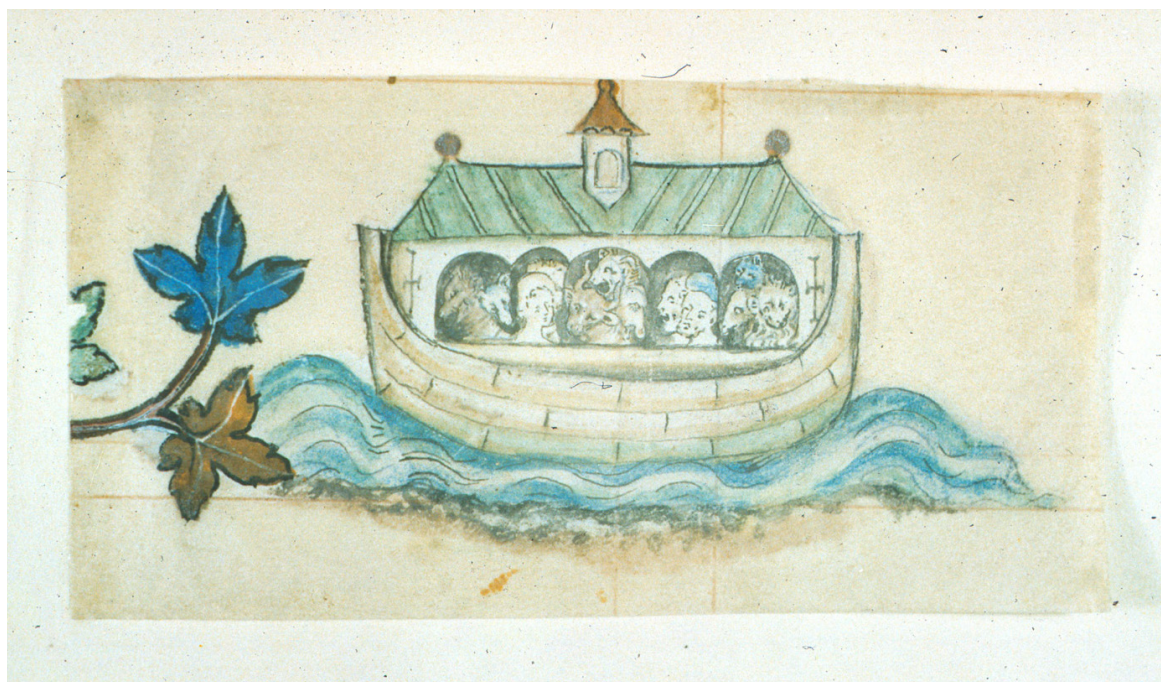
docși care mărturisesc credința ortodoxă.

În țările Africii, Bisericele Ortodoxe, în afara ispitelor pe care le-am pomenit deja, se confruntă cu foametea și sărăcia, cu bolile și vrăjitoria, cu predicile misionarilor eretici și cu fanatismul creștinilor eterodocși dar și al celor aparținători de alte religii.

Acestea au fost câteva dintre gândurile mele de căpătâi cu privire la situația contemporană a Bisericii Ortodoxe în toată lumea, toate acestea având la bază propria mea experiență. Le-am expus pe scurt, pentru că prezenta întâlnire nu urmărește analize mai vaste.

Cu toate acestea, trebuie să se înțeleagă că dincolo de problemele pe care le întâmpinăm în țara noastră [Grecia, n. tr.], se cuvine să vedem și toate celelalte probleme care preocupă Biserica Ortodoxă din toată lumea, precum secularizarea, războaiele, persecuțiile, foametea, lipsurile de tot felul. Biserica se luptă în lume ca să exprime adevărul lui Hristos, al Apostolilor și al Părinților, să dea mărturie credinței sale și să poarte un dialog cu aceia care o caută, fără, desigur, să își altereze cugetul ortodox.

Acestei mărturii încerc și eu să îi fiu părtaș, cu neînsemnatele mele puteri teologice, pentru că mai presus de orice îmi pasă de slava lui Hristos și de lauda Bisericii noastre Ortodoxe.

Conștiința geopolitică a Ortodoxiei

Dr. în Geografie economică și Geopolitică Christina Melliou

Sud-estul Mediteranei și Balcanii constituie regiuni care au avut un rol important în istorie și care, în condițiile actuale, sunt strâns legate de factorii „energie” și „surse de energie”. De asemenea, în sud-estul Mediteranei și în Balcani, Ortodoxia constituie, din epoca bizantină și până astăzi, elementul comun al populațiilor din aceste regiuni unite de un trecut religios comun.

Prin urmare, legătura dintre „Ortodoxie” și „Geopolitică” este reală și este în măsură să indice modul în care Ortodoxia poate fi recunoscută drept un factor activ în conjunctura mondială contemporană.

Istoria Europei a evoluat în funcție de anumite „nuclee” geografice: Europa Apuseană de nord, Europa Apuseană de sud, Europa Centrală, Europa de sud-est, Europa de Est-Rusia. Considerăm că dintre aceste „nuclee”, Europa de Est-Rusia necesită o analiză la fel de detaliată precum Europa de sud-est și Mediterana de est.

Partea de răsărit a Europei este constituită din patru „lumi” având caracteristici civilizaționale diferite: ruso-ucraineană, baltică, central-europeană și balcanică. Partea de est al bazinului

mediteranean este constituit, din punct de vedere religios, din trei „lumi”: cea creștină, cea musulmană și cea iudaică. Stabilitatea politică a acestor „lumi” este o chestiune de extremă importanță pentru bunăstarea economică a Apusului, ele constituind „cordonul ombilical” care leagă Europa dezvoltată economic de regiunile care îi susțin această dezvoltare. Concomitent, aceste regiuni alcătuiesc „nucleul non-material” din care Europa Apuseană și-a extras concepțiile spirituale, morale și religioase care au ajutat-o să-și elaboreze acele aspecte ale civilizației ei care s-au dovedit utile omului.

În Mediterana de sud-est și în Balcani, ortodoxia constituie un element esențial al identității culturale a populației și o verigă de legătură ce unește, încă din vremea Bizanțului și până astăzi, aceste popoare cu un trecut religios comun. Ea este un element de referință în tradițiile și artele acestor neamuri, constituind, în parte, izvorul trezirii lor naționale, dar și având un influență semnificativă asupra relațiilor politice dintre ele. În spațiul Mediteranei de sud-est și în Balcani, în urma antagonismului de veacuri cu lumea musulmană, dar și cu creștinismul apusean, Ortodoxia a constituit și constitu-

ie un element organic al diverselor renașteri naționale și mișcări de independență. Într-un cadru mai general, sensul identității naționale din acest spațiu, dar și sensul determinării geografice a elementului național, nu pot fi depline fără să facă referire la elementul cultural și religios și, în mod particular, atât la caracteristicile teritoriului, cât și la ideologiile naționale care s-au dezvoltat, în parte, din realitățile religioase ale ortodoxiei. Mediterana de sud-est și Balcanii constituie regiuni care au jucat un rol deosebit în istoria umanității și care, în condițiile de față, sunt în strânsă legătură cu menținerea unui ridicat nivel de trai, pe care umanitatea a reușit să-l dobândească cu multă luptă: este vorba de factorii „energie” și „surse de energie”. În conformitate cu cele de mai sus, securizarea factorului material, adică a energiei, este strâns legată de securizarea păcii în respectivele regiuni, în care pasiunile și lipsa de rațiune constituie fitilul exploziilor sociale, politice sau religioase. O singură zvâcnire în această regiune în care ortodoxia joacă unul dintre cele mai importante roluri culturale este de ajuns pentru a transforma echilibrul geopolitic într-o furtună geopolitică globală. Și tocmai pentru că ortodoxia constituie de secole catalizatorul anumitor moduri de comportare pașnică, este limpede faptul că ortodoxia poate constitui un factor esențial pentru rezolvarea pașnică a problemelor serioase ale omenirii, tocmai pentru că are capacitatea de a aduce o dimensiune spirituală atât de necesară astăzi.

În acest punct, pentru a face mai bine înțelese cele menționate mai sus, purcedem la a face o descriere a hărții geopolitice a bazinului mediteranean, așa cum se înfățișează el astăzi.

Marea Mediterană este străbătută de un ax orizontal de influență anglo-saxonă ce se sprijină în 4 puncte: 1. Gibraltar; 2. Malta; 3. Creta; 4. Cipru.

Marea Adriatică și Marea Egee, perpendiculare pe acest ax, constituie importante căi comerciale, de comunicație, dar și strategice.

În cazul nostru, ne vom concentra asupra Egeei și asupra părții estice a axului orizontal.

I. Marea Egee. Neîndoielnic, dar și dovedit din

punct de vedere istoric, regiunea Mării Egee și poarta ei de intrare, Bosforul, au jucat roluri geopolitice importante încă din Epoca Bronzului, și cu mult mai mult în secolul al XX-lea, atunci când a luat formă actuala capacitate politico-economică a Vestului, bazată pe valorificarea dinamismului uman și a materiilor prime din Orientul Apropiat și Mijlociu. În mod particular, în privința relației dintre Grecia și Turcia – relație ce este determinată mai ales de considerente geografice –, se poate observa cu ușurință faptul că regiunea Mării Egee nu a fost valorificată de partea grecească atât cât ar fi trebuit, fiind considerată o regiune expusă, în vreme ce partea turcă și-a revendicat suveranitatea asupra regiunii Mării Egee folosindu-se de pârgăhia oferită de importanța majoră a strâmtorii Bosfor –Dardanele. În acest mod, Turcia a exercitat și continuă să exercite cu succes o politică ce se bazează pe faptul că ea constituie „podul” dintre două continente, Europa și Asia. Turcia pare foarte decisă în a aplica această politică nu doar pentru că aceasta a fost viziunea de succes a liderilor politici, militari și economici în ultimi 80 de ani, ci și pentru că i-a permis să valorifice la maximum noua reșezare a echilibrului de după 1991 și 2003 din Europa de Est și din Orientul Mijlociu.

În cadrul jocului global al echilibrelor, unul dintre cei mai importanți parametri ai exercitării politicii externe era și este factorul civilizațional, în care este inclusă și religia. Semnificația religiei pentru complexul Mediteranei de sud-est și, în special, pentru Grecia, este imediat sesizabil, dacă ne gândim doar la faptul că în această regiune conviețuiesc societăți alcătuite pe baza unor modele aristotelice și iudaice, societăți ce acordă o deosebită importanță „sentimentului” ca factor determinant al relațiilor sociale și, prin urmare, și relațiilor politice.

II. Partea de est a axei de influență anglo-saxonă (Mediterana de sud-est). Importanța acestei regiuni este direct proporțională cu evoluțiile care au loc acest în spațiul despre care am vorbit mai sus, adică în Marea Egee. Prin Mediterana de sud-est înțelegem regiunea ce cuprinde Ciprul, Egiptul și Orientul Apropiat. Ciprul

constituie un „post de observație” de unde se au în vedere „mișcările” de pe un teritoriu extrem de vast, cuprinzând Caucazul, Asia Centrală, așa-zisa Asie de sud-vest (Afganistan, Pakistan, Iran, Golful Persic) și, bineînțeles, statele situate pe coasta de vizavi de Cipru (Siria, Liban, Israel). Desigur, în regiunea Mediteranei de sud-est își au terminalele numeroase trasee energetice care, împreună cu canalul Suez, întrețin bunăstarea și supraviețuirea economică a Vestului. De asemenea, de aceeași sau chiar de o mai mare importanță este faptul că în Mediterana de sud-est este localizat și noul inamic al Vestului, adică Islamul [militant], iar acest lucru este interpretat și răstălmăcit pentru îndeplinirea unora sau altor obiective strategice etc.

Din cele de mai sus reiese faptul că Turcia este aproape obligată să exercite o politică externă agresivă, urmând liniile noii tendințe globale ce susține ca cel mai important rol îl joacă ideile și ideologiile, precum și „conflictele culturale-civilizaționale”.

Alegerea din 1991 a Patriarhului Ecumenic k. Bartolomeu a avut loc imediat după reșezarea echilibrilor globale. Din acel moment s-a putut observa o „deschidere” a Patriarhiei Ecumenice, vizibilă îndeosebi prin acțiunile ecologiste ale Patriarhului.

Aceste acțiuni au avut ca centru așa numitele Congrese Ecologice „En Plo” – ținute în anii 1995, 1997, 1999, 2002 și 2003 în diverse regiuni ale Mării Egee, Mării Negre, Dunării, Adriaticii și Balticii, sub egida Patriarhiei Ecumenice – care ținteau sus și, dacă ținem seama de statutul participanților, au avut destulă influență. Cel mai important rezultat al acestor congrese a fost, până acum, în afară de sensibilizarea asupra chestiunilor mediului, implicarea unor factori de decizie instituționali de talie internațională având un prestigiu deosebit în regiunile în care au avut loc respectivele congrese „En Plo”.

În acest mod, nu doar că autoritatea Patriarhiei Ecumenice s-a îmbunătățit, dar a și reușit să intre în legătură cu anumiți oameni de influență și factori de decizie care au capacitatea de a percepe rolul pe care Patriarhia Ecumenică dorește să îl joace. Demn de a fi consemnat este faptul că, dincolo de evidentul interes ma-

nifestat față de subiectul Congreselor, Patriarhia Ecumenică a efectuat un exercițiu de deschidere, o scrutare de noi orizonturi și o nouă modalitate de comunicare cu lumea europeană contemporană și nu numai.

Pe baza acestor subiecte comune, precum protecția mediului înconjurător, Patriarhia Ecumenică caută noi căi de extindere a influenței sale dincolo de limitele jurisdicției ei spirituale. Scopul ei era găsirea unor subiecte comune de anvergură globală, astfel încât să poată să fie asigurate extinderea influenței ei spirituale chiar și asupra țărilor sau bisericilor cu care se afla în relații de criză.

Această deschidere pe care o întreprinde Tronul Ecumenic indică faptul că, având conștiință geopolitică și urmărind evoluțiile globale, capul ortodoxiei își asumă un rol semnificativ în domeniul civilizațional, atât în Mediterana de sud-est și în Balcani, dar și acele locuri din lume în care există Biserici Ortodoxe.

În tot ceea ce privește Mediterana de sud-est și în Balcanii, demne de atenție sunt aspectele confruntării Patriarhiei Ecumenice cu Biserica Greciei, o confruntare care gravitează îndeosebi în jurul chestiunii „Noilor Teritorii”, după cum am putut vedea în trecutul recent.

Trebuie subliniat faptul că, dacă cineva consultă harta ce prezintă delimitările eclesiastice – granițele ce delimitează jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de cea a Bisericii Greciei – poate observa că jurisdicția reală a Bisericii Greciei se oprește unde va pe axa Olymp-Arta, în vreme ce regiunile așa ziselor „Noi Teritorii” (Macedonia, Epir, Thracia și insulele din nordul Mării Egee), precum și insulele Dodecanez și Biserica semi-autonomă a Cretei aparțin jurisdicției Patriarhiei Ecumenice. Statul elen este cel care-și asumă costurile de administrare. În acest mod, este vizibil rolul important pe care îl poate juca Patriarhia Ecumenică în regiunea geografică a așa ziselor „Noi Teritorii” pe care le are în jurisdicție, folosindu-le ca mijloc de comunicare al Tronului Patriarhal cu Uniunea Europeană. Avem, astfel, o instituție eclesiastică a cărei reședință se găsește în afara Uniunii Europene, al cărui cadru legal este determinat de un stat care nu este membru al Uniunii, dar ale cărei

episcopii se găsesc înăuntrul Uniunii. Desigur, toată această situație s-ar putea ameliora în cazul în care Turcia ar intra în sânul familiei europene. Dincolo însă de ar putea aduce cu sine din punct de vedere politic intrarea totală sub jurisdicția Tronului Patriarhal al episcopilor din „Noile Teritorii”, un element vrednic de remarcat ar fi restrângerea influenței spirituale a Patriarhiei Moscovei strict asupra statelor slave din peninsula balcanică.

În acest caz s-ar pune bazele unei hărți eclesiastice în care influența Patriarhiei Moscovei s-ar opri la granița ce desparte Grecia de celelalte state balcanice, în vreme ce Patriarhia Ecumenică și-ar exercita jurisdicția și și-ar proiecta influența spirituală asupra regiunilor Macedoniei, Epirului, Thraciei, Egeei de nord și de est, și Cretei. În privința relațiilor dintre Patriarhia Ecumenică și Patriarhia Moscovei, situația este clară din moment ce amândoi acești mari stâlpi ai ortodoxiei au în vedere pentru viitor extinderea influenței lor în spațiul central-european și în spațiul Mării Baltice. Patriarhia Constantinopolului, în opoziție față de Biserica Greciei, a conștientizat de timpuriu faptul că va trebui să-și aibă încă o bază, în afara celei din Constantinopol, în Europa Apuseană, cu scopul probabil ca Tronul Ecumenic să poată dobândi o jurisdicție canonică extinsă asupra celei mai mari părți din teritoriul Uniunii Europene, fapt care ar împiedica existența jurisdicțiilor multiple într-o regiune anume.

Se poate menționa că această posibilitate ar fi susținută de două evenimente:

1. Înființarea de către Patriarhul Bartolomeu a Bisericii Autonome a Estoniei dintr-o facțiune ce s-a separat de Patriarhia Moscovei.
2. Proclamarea Bisericii Autocefale a Ucrainei, sprijinită de Președintele Ucrainei, Viktor Iușcenko.

Desigur, la cererea acestuia din urmă, Patriarhul Ecumenic caută să repete „scenariul Estoniei”, recunoscând această biserică [a Ucrainei] drept adevărata Biserică locală a Ucrainei, dar avându-o sub jurisdicția sa. Astfel, principala Biserică locală a Ucrainei, Biserica Ortodoxă Autonomă a Ucrainei, aflată în comuniune

spirituală cu Patriarhia Moscovei, este dată la o parte. Toate acestea menționate până acum ar putea constitui indici în privința intențiilor viitoare ale Patriarhiei Ecumenice și anume, extinderea influenței sale spirituale în zona Uniunii Europene, în concurență cu Patriarhia Moscovei. Totuși, realizarea de către Patriarhia Ecumenică a unui asemenea plan presupune, ca prim pas, recunoașterea jurisdicției ei asupra Mitropoliilor diasporei ortodoxe în Europa, și ca al doilea pas, la fel de important, ca Turcia să devină membru al Uniunii Europene, dat fiind faptul că Turcia este statul care îi definește regiul juridic.

Ortodoxia, dincolo de complexul Mediteranei de sud-est și a Balcanilor, a fost un factor determinant în formarea scenei politice și diplomatice mai largi a ultimelor veacuri în întreaga Europă. Acest adevăr istoric este susținut de faptul că ortodoxia se identifica cu Rusia, care, la rândul ei, exercita o mare influență în Balcanii ortodocși. Desigur, Rusia a avut o influență similară și asupra chestiunilor europene în Balcani, iar influența ei era cu neputință de neluat în seamă de către Marile Puteri, fie că era vorba de țările Europei de Vest, fie de Imperiul Otoman.

În epoca contemporană, două au fost evenimentele care au accelerat evoluțiile eclesiastice:

1. Căderea Uniunii Sovietice și reapariția pe scena internațională a Patriarhiei Moscovei (adică a celei mai numeroase Biserici Ortodoxe).
2. Existența într-unul din cele mai nevralgice puncte ale globului (Balcani și Mediterana de sud-est) a unor state ortodoxe sau a unor state cu o numeroasă diaspără ortodoxă. Aceste realități nu pot să treacă neobservate de cercetătorul contemporan, și cu atât mai puțin de centrele de strategie globală.

Grecia, în ciuda importanței acestui subiect, nu a încercat niciodată să analizeze rolul și dinamica ortodoxiei în cadrul Europei contemporane de după Războaiele Balcanice și Mondiale. Îndeosebi după anii 1980, Grecia a fost singura țară ortodoxă din sânul Comu-

nității Economice Europene și apoi al Uniunii Europene. Cu toate acestea, nu a existat vreo tentativă de apropiere între Biserica Ortodoxă a Greciei și Europa. Biserica Greciei a întârziat sensibil înainte de a efectua primii pași către Uniunea Europeană, în vreme ce statul elen nu a fost preocupat de acest subiect.

Dispariția Uniunii Sovietice a făcut ca Biserica Greciei să conștientizeze repede că lipsa reprezentării ei la Uniunea Europeană ar putea fi acoperită de patriarhia Ecumenică, anulându-i posibilitatea de a acționa ca Biserică autocefală și transformându-o într-o instituție supusă Tronului Ecumenic. Cel dintâi a realizat acest aspect Arhiepiscopul Atenei, k. Hristódoulos, care, tocmai din acest motiv, a înființat reprezentanța Bisericii Greciei la Bruxelles.

Acceptarea Republicii Cipriote în Uniunea Europeană ar putea pune capăt parcursului singular, cvasi-inexistent și fără busolă al Bisericii Greciei în arena politică europeană. Ceea ce Biserica Greciei are nevoie în acest moment și, prin extensie, întreaga ortodoxie, în vederea dobândirii unui rol important și serios pe scena internațională, este dobândirea unei conștiințe geopolitice.

Oricât de lumesc ar părea, cursul evoluțiilor globale necesită imperios conectarea urgentă a

Bisericii Greciei cu centrele de decizie Bruxelles și Washington. În această optică, dar și datorită faptului că Biserica Greciei se află într-unul dintre punctele cele mai nevralgice ale din aria evoluțiilor globale, considerăm că este datorare să conștientizeze: 1. Pericolul izolării de comunitatea internațională. 2. Faptul că poate determina evoluții și nu doar să se supună acestora.

În concluzie, menținerea echilibrului și păcii în regiune trece prin înțelegerea parametrilor ideologici și emoționali particulari ce determină structurile sociale ale popoarelor din Europa, din Balcani și din Orientul Mijlociu. Această înțelegere poate să se bazeze doar pe temelii cultural-civilizaționale și nu pe comunicatele oficiale cu privire la indicatorii economici.

Prin urmare, punerea împreună termenilor „Ortodoxie” și „Geopolitică” considerăm că este cu totul reală și valabilă. Desigur, această alăturare, atunci când este avută în vedere fără răstălmăcirile isteriei populiste, ar putea indica modul în care Ortodoxia ar putea fi recunoscută ca un factor activ al scenei globale contemporane și dovedind că religia, mai exact, Ortodoxia, aduce cu sine o moștenire bogată și o mare viziune: menținerea și securizarea echilibrului și păcii în societatea umană.

A treia Romă

Profesor Vlăsios Feidás

Secolele XV-XVI – perioada de reorganizare a Bisericii Ortodoxe Ruse, obținerea autonomiei administrative și teoria celei de a Treia Rome

Această perioadă a Bisericii Ruse se caracterizează printr-o treptată dobândire de facto a independenței față de Patriarhia Constantinopolului, însă doar sub aspectul alegerii Mitropolitului Rusiei, nu și în ceea ce privește subordonarea administrativă. Alegerea Mitropolitului urma să aibă loc, potrivit hotărârii Sinodului local de la Moscova (1459), „sub înflarea Duhului Sfânt, în acord cu Canoanele Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți și după porunca Domnului nostru, marele cneaz Vasile Vasilievici”. Concentrarea în mâna cneazului a puterii efective în actul alegerii mitropolitului nu avea nici susținere canonică, nici cutumiară, dar a influențat profund raporturile pe care țarul urma să le dezvolte cu fiecare dintre capii Bisericii Ruse. Cu toate acestea, hotărârea în cauză vizează nu numai scindarea Mitropoliei [Ruse] în Mitropolia Moscovei și cea a Kievului, ci și creșterea impresionantă a puterii Statului. Astfel, marele Cneaz rus, după eliberarea Rusiei de sub dominația mongolilor (1462) și după destrămarea Imperiului Bizantin sub turci (1453), trecea drept singurul suveran ortodox și apărător al celor de o credință cu el.

Într-adevăr, conducătorii Moscovei, după biruința lui Dmitri Donskoi la Kulikovo (1380), apăreau drept singurii conducători ai Rusiei, care să poată reorganiza și dezvolta statul rus. Suveranii Ivan al III-lea (1462-1505) și Vasili al III-lea (1505-1533) au reușit să supună cnezatele învecinate, Iaroslav (1463), Rostov (1474), Novgorod (1478), Tver (1485), Viatka, Pskov (1510), Riazan (1517), Novgorod-Severskii și Starodub (1523). Astfel, Alexandru Jagiellon, Marele Duce al Lituaniei, a fost nevoit să cedeze, în urma războaielor lip-

site de izbândă purtate cu Cnezatul Moscovei (1492-1494, 1500-1503, 1507, 1522), orașele Desva și Soig (1503), respectiv Smolensk (1522), în timp ce lui Ivan al III-lea îi fusese recunoscut, mai înainte, titlul de cneaz „al întregii” Rusii (1495). Hoarda de Aur a tătarilor se destrămasese ca urmare a disputelor pe plan intern, dar hanul de drept al acesteia, Astrahan, a fost nevoit să lupte împotriva hanilor Kazan al V-lea și Kassimov ai Crimeii, de obicei aliați cu Moscova. Ultima încercare fulgerătoare a tătarilor de a impune rușilor vechiul sistem de taxe (1480) nu s-a bucurat de suportul militar necesar și a eșuat, statornicindu-se, astfel, definitiv, totală independența națională [a Rusiei] în fața oricărei pretenții tătare.

Conștientizarea independenței și dezvoltarea Statului, respectiv trezirea conștiinței naționale a rușilor, au întreținut un bizar fanatism șovin și religios. Căderea Constantinopolului și căsătoria țarului Ivan al III-lea cu Sofia Paleologina, nepoata ultimului împărat bizantin (1472), l-au condus pe Ivan la ideea că el era moștenitorul de drept al împăraților bizantini. Pe plan religios, semnarea de către reprezentanții Bisericii Mame a unirii la Sinodul de la Ferrara-Florența

(1438-1439) a întreținut în mod deliberat ideea potrivit căreia Patriarhia Constantinopolului ar fi căzut de la dreapta credință, motiv pentru care Moscova a trecut în unele cercuri monastice drept străjuitoare a curăției credinței ortodoxe și drept noua capitală liberă, necucerită, a lumii creștine ortodoxe. Astfel, mitropolitul Zosima, de exemplu, pe fondul unei logoree ecleziastice, îl numea pe țarul Ivan al III-lea „nou împărat (țar) Constantin al Noului Constantinopol”, adică Moscova.

Aceste frământări spirituale lesne de înțeles din anumite cercuri monastice și laice din Rusia s-au dezvoltat, desigur, în raport cu ideologia politică a Bizanțului, din care se adăpase viața politică și religioasă a Rusiei. Desigur, declinul și căderea Bizanțului a dat naștere unei crize mai generale valabile pentru toată teologia politică a Bisericii Ortodoxe, care avea drept ax principal ideologia imperială romeică și credința creștină. Supunerea de către turci a aproape tuturor popoarelor ortodoxe, mai puțin a Rusiei, care abia se eliberase de sub stăpânirea mongolă, a lăsat fără acoperire teologia politică a Bisericii și a dovedit zadarnică ideea romeică, din moment ce statul otoman, eterodox, nu legifera nici una dintre revendicările de succesiune a Bizanțului. Ca urmare, Rusia ar fi putut cultiva doar sub aspect politic revendicări asemănătoare, dar nu dispunea și de condițiile bisericești necesare pentru consolidarea teologiei politice a ideii imperiale. Într-adevăr, nu numai că nu dispunea de un tron patriarhal sau de autocefalie bisericească, dar era supusă din punct de vedere bisericesc, aflându-se în jurisdicția administrativă canonică a Patriarhiei Ecumenice.

În această stare de lucruri, este lesne de înțeles faptul că așa-numita teorie a celei de a Treia Rome a avut întotdeauna drept nucleu cu precădere persoana țarului, iar nu Biserica Rusă, în timp ce Vechea și Noua Romă aveau asociată nu numai expresia absolută a puterii politice, ci și pe a celei bisericești. Cu toate acestea, teoria a luat amploare în cadrul unor cercuri monastice. Cronica rusă apărută la 1512, având drept sursă scrierile cronicarului bizantin Konstantínos Manassís, accentua în mod edificator faptul că, după căderea Constantinopolului (1453), „toate împărățiile bine-credincioase ale Serbiei, Bosniei, Albaniei și multe altele, au fost cucerite pentru păcatele noastre, iar cu îngăduința lui Dumnezeu au fost pustiite și robite necredincioșilor turci, însă pământul nostru rusec, prin mila dumnezeiască și cu rugăciunile Preacuratei Născătoare de Dumnezeu și a tuturor Sfinților Făcători de minuni, se întinde, întinerește și prinde putere. Fie ca Hristos, Domnul îndurărilor, să îi îngăduie să sporească, să prindă putere și să se întindă în veci de veci”.

Numele monahului Filotei din Pskov a fost pus în directă legătură cu dezvoltarea teoriei celei de a treia Rome: „Sunt un om de la țară, am învățat cititul și scrierea, dar n-am studiat

operele adânci ale grecilor. Nu i-am citit pe ri-tori sau pe astronomi, nu m-am născut în Atena și nu am discutat cu filosofi înțelepți, am citit, însă, cărțile sfintei [noastre] credințe”. Cu toate acestea, monahul Filotei, vorbind de statul rus

și de țară, accentua faptul că acesta „este singurul țară creștin în întreaga lume. El ține frâiele tuturor sfintelor Tronuri [ale vechilor Patriarhii], ale Sfintei Biserici Ecumenice, care în loc de Roma sau de Constantinopol, se află la Moscova, orașul cel cu dumnezeiască ocrotire...” Ca urmare, țarul, iar nu Biserica Moscovei este prezentat drept sprijinitorul de seamă și unic al teoriei, din moment ce „...sufletul romanilor este rob al diavolului din pricina folosirii azimilor, în timp ce agarenii, deși au cucerit imperiul grec, nu au pervertit credința și nu i-au obligat pe greci să se lepede de ea. Așadar, imperiul romeu este de nebiruit, fiindcă puterea romeică este simbolul Domnului”. Într-adevăr, monahul Filotei, în epistola sa către țarul Vasili Ivanovici, subliniază faptul că „vechea Romă a căzut în erezia lui Apolinarie. Agarenii au zdrobit porțile celei de a doua Rome cu bardele lor, dar cea de a Treia Romă, cea de astăzi, [...] strălucește ca soarele”. În continuare, cneazul subliniază faptul că „două Rome au căzut, cea de a Treia însă stă în picioare, iar o a patra nu va mai exista”.

Este evident faptul că dezvoltarea teoriei celei de a Treia Rome se referă în principal și exclusiv la perspectiva politică și desigur, nu la cea bisericească a ideii romeice, de aceea a și fost asociată întotdeauna diverselor pretenții nutrite de unii conducători ambițioși ai popoarelor ortodoxe (bulgari, sârbi, ruși ș.a.), care urmăreau permanentizarea revendicărilor ocazionale de a-l înlocui sau a-i succeda împăratului bizantin la conducerea tuturor popoarelor ortodoxe, atât înainte, cât și după căderea Constantinopolului (1453). Perspectiva bisericească nu ținea seama de formula inexistentă și fictivă „Prima – A Doua – A Treia Romă”, ci de formula împământenită de tradiția canonică și de practica bisericească de-a lungul istoriei, „Vechea – Noua Romă”, care a rămas întotdeauna de neîncălcăt în contextul acestor teorii, pe de o parte deoarece tăgăduirea sa nu era posibilă sub aspect teoretic și practic, lucru care ar fi contravenit hotărârilor Sinoadelor Ecumenice și conștiinței bisericești a Bisericii Ortodoxe, iar pe de altă parte, deoarece nici una dintre Bisericile Ortodoxe locale în parte nu dispunea

de prerogativele necesare pentru îndreptățirea unei astfel de pretenții. Într-adevăr, perspectiva bisericească a teoriei era un element periferic, un satelit al teoriei politice, din moment ce nu exista condiția prealabilă necesară, și anume criteriul organizării la nivel de Patriarhie a respectivului popor, organizare cerută în virtutea unei fundamentări teoretice și, desigur, nu pentru tăgăduirea sau răsturnarea ordinii canonice încetățenite în sânul Bisericii Ortodoxe. În acest sens, atât perspectiva principală, cea politică, cât și cea bisericească, secundară, a noii teorii a „celei de A Treia Rome” funcționau întotdeauna prin raportare la Patriarhia Ecumenică și la vechile Patriarhii ale Răsăritului, fapt confirmat, de exemplu, nu numai de-a lungul crizei din timpul Patriarhului Nikon al Rusiei (1666), ci și odată cu desființarea Patriarhiei Ruse (1720), ca urmare a cererii adresate de țarul Petru cel Mare Patriarhiei Ecumenice.

Pentru a putea promova revendicărilor impuse de teoriile celei de a Treia Rome, trebuiau îndeplinite anumite condiții prealabile necesare: pe de o parte, destrămarea Imperiului Bizantin, iar pe de altă parte, căderea în erezie a Patriarhiei Ecumenice, deoarece numai astfel puteau fi ocolite piedicile în vederea promovării acestei idei. Căderea Patriarhiei Ecumenice în erezie, însă, nu putea fi adevărată în mod obiectiv, din moment ce Biserica Rusă era supusă oficial și printr-o rânduială statornică directei supravegheri spirituale a acesteia, motiv pentru care și ideile monahilor ruși, deși nu găseau

o expresie eclesiastică oficială, nu le displaceau țărilor Rusiei. Desigur, chestiunea a rămas deschisă și a stârnit discuții în cercurile monastice, alimentând continuu atât polemica împotriva Patriarhiei de Constantinopol, cât și duhul bolnăvicios al unui conservatorism absolut sau a unei intoleranțe religioase antielene manifestată de unele orientări monastice, după cum vom vedea în cazul Sfântului Maxim Grecul. Așadar, teoria „cele de a Treia Rome”, după cum s-a arătat neoficial în scrierile principale amintite, dar și în altele, exprimă atât trezirea conștiinței naționale a Rusiei, cât și influența sa asupra conștiinței de sine ortodoxe. Cu toate acestea, teoria nu a cunoscut un mare răsunet în credința poporului și în practica Bisericii Ruse, deoarece nici statul rus nu își formase încă propria conștiință de sine religioasă, puternică prin ea însăși.

Fără îndoială, această teorie a fost cea care a constituit fundamentul mândriei ruse, dar și alte istorii locale păstrează același duh, cum ar fi, de exemplu, aceea despre icoana Maicii Domnului din Tikhvin, care, potrivit tradiției, a fost lucrată la porunca Patriarhului Gherman al Constantinopolului. În timpul perioadei iconoclaste (727-843), acesta a trimis-o la Roma, dar după o sută treizeci de ani icoana s-a întors în Constantinopol, pentru ca mai apoi, cu șaiszeci de ani înainte de căderea acestuia, să vină în chip minunat la Tikhvin. Asemănătoare este și istoria rusă despre Mitra albă (belui Klobuk) sau camilafca, ce reprezintă o prelucrare slavă a falsului edict Donatio Constantini. Mitra albă fusese acordată, potrivit acestei istorisiri, Papei

Silvestru, însă din pricina ereziei apolinariste în care căzuseră regele Carol cel Mare și papa Formosus, aceasta s-a mutat în chip minunat în Constantinopol. Patriarhul ecumenic Filotei a poruncit, cu toate acestea, potrivit tradiției, ca mitra să fie mutată la Novgorod, spunând: „În cea de a Treia Romă, care este Rusia, strălucește harul Duhului Sfânt. Cunoaște, o, Filotee, că toate împărățiile creștine își ajung sfârșitul și se unesc în împărăția cea una a Rusiei... Domnul îl va ridica pe Țarul rus deasupra tuturor neamurilor și mulți stăpânitori ai celorlalte neamuri se vor supune împărăției sale. Vrednicia Patriarhiei va trece în continuare din acest oraș împărătesc în ținutul rusesc pentru a fi pusă sub stăpânirea sa, iar țara se va numi Sfânta Rusie”. Este lesne de înțeles faptul că aceste istorii în duh eshatologic zdruncinau, pe de o parte conștiința în ceea ce privește credincioșia Patriarhiei Ecumenice față de Ortodoxie, iar pe de altă parte, hrăneau viziunile naționaliștilor ruși, care, în orice caz, nu puteau fi expuse sau susținute și în mod oficial. Ivan al IV-lea cel Groaznic (1533-1584) este încoronat țar de mitropolitul Macarie al Moscovei pe 16 ianuarie 1547 după modelul bizantin propriu unor astfel de ceremonii, însă încoronarea sa va fi recunoscută oficial de Patriarhul Constantinopolului, Ioasaf, potrivit împământenitei tradiții bizantine, abia în anul 1561.

Edificator este faptul că întreaga formulă a teoriei fusese întemeiată pe criterii greșite și fictive, deoarece în tradiția canonică există doar formula teoretică „Vechea – Noua Romă”, în vreme ce formula „Prima – A Doua Romă” este cu totul necunoscută. Prima formulă închide cercul succesiunii de drept, a teoriei politice în cauză, fiindcă odată cu „Noua Romă” se încheie întreaga sa evoluție teoretică. Din contră, prin a doua formulă, succesiunea fictivă introdusă este nelimitată, fără a avea un fundament în teoria politică sau în conștiința canonică a Bisericii. Prima formulă decurge din prerogativele canonice de întâietate în cinste ale tronurilor patriarhale, în timp ce a doua introduce înțelegerea ideii despre cea de A Treia Romă într-o perspectivă politică unilaterală, adică în afara principiilor statornicite ale tradiției cano-

nice. În acest duh, ideea nu a constituit nicio dată o teorie bisericească oficială sau acceptată, fapt pentru care nici nu a fost dezbătută oficial de Biserica Rusă ori de Statul rus. Din contră, după proclamarea Patriarhiei Ruse (1589), subordonarea sa spirituală față de tronul Ecumenic a fost susținută cu tărie, iar inițiativa lui Petru cel Mare privind desființarea Patriarhiei Ruse (1720) denotă slabul răsunet pe care teoria despre cea de A Treia Romă l-a cunoscut chiar în Rusia, deși fusese asociată cu ideea imperi-

ală a regimului țarist. Desigur, reprezentanții teoreticieni ai diferitelor orientări ale panslavismului din secolul al XIX-lea au inclus în dialectica acestuia și perspectiva bisericească a teoriei, cu diversele ei aspecte contradictorii în cazul destrămării Imperiului Otoman (mutarea Patriarhiei Ecumenice la Moscova sau Sankt Petersburg, impunerea unui Patriarh rus în Constantinopol etc.), dar dincolo de această dialectică, a fost conștientizată deplin utopia viziunilor panslaviste.

Ortodoxie și Occident – Considerații istorice și chestiuni contemporane

Profesor Konstantínos Skoutéris

Sfârșitul celui de-al doilea mileniu după Hristos este pecetluit de evenimente care s-au ținut lanț și de schimbări istorice fără precedent. Acestea au zdruncinat până și societățile care în mod tradițional aveau un sentiment al certitudinii și al suficienței de sine. Nimeni nu poate să aprecieze dacă omul contemporan intră în dimensiunea istorică a mileniului al treilea cu o anume conștiență de sine sau dacă evenimentele îl depășesc într-o așa măsură, încât îl încătușează într-o evoluție pe care nu pare să aibă putința de a o influența. În Răsărit și în Apus își face simțită prezența un sentiment de așteptare, în mare măsură și de teamă, în fața evenimentelor care urmează să vină. „Ne găsește timpul nepregătiți”, ar spune alexandrinul Kaváfis:

„În frică și suspiciuni, cu mintea tulburată și ochii îngroziți, ne ostenim și plănuim cum să

facem”.

Întrebarea pe care suntem chemați să dăm răspuns este următoarea: Ce însemnătate au pentru lumea ortodoxă condițiile istorice de astăzi? Are Ortodoxia azi puterile duhovnicești necesare pentru a se confrunta cu noile provocări fără precedent? Nu cumva teologia ei, pastorația ei, raportarea ei generală la lume, sunt anacronice? În ce măsură poate Ortodoxia să materializeze cuvântul ei și cum poate să-și facă ethosul acceptat și actual?

Este necesar, înainte de a purcede la dezbaterile asupra acestor întrebări, să ne întoarcem în istorie, nu ca să căutăm îndreptățire, ci mai ales ca să extragem anumite concluzii care să definească datoria de azi și răspunderea noastră în fața istoriei. Avem datoria de a nu ne limita la un triumfalism superficial, ci, privind înapoi în

istorie, să vedem limpede încremenirea noastră. Întoarcerea în istorie ne va da posibilitatea să facem anumite remarci, necesare și decisive pentru simțirea conștiinței noastre de sine.

Lumea ortodoxă a trăit și a creat într-un mediu teologic care se caracterizează prin unitatea dintre teorie și practică, dintre spirit și materie, dintre transcendent și immanent. Rădăcinile acestei mentalități sunt vădit biblice, se exprimă însă și se definesc incontestabil prin dogma de la [Sinodul de la] Calcedon. Nu trebuie să scape atenției noastre că Răsăritul nu face nimic altceva, în tot mersul lui istoric lung și plin de peripeții, decât să se întoarcă la Calcedon. Dogma unității celor două firi într-o unică Persoană a lui Hristos este temeiul teologic pe care se sprijină ecleziologia și antropologia ei. Acest lucru înseamnă că relația lui Dumnezeu cu omul și relația omului cu lucrurile nu este definită de un diofizitism Nestorian, nici de un monofizitism aflat în afara realității, ci de unitatea credinței și a vieții. Divinul și umanul se întâlnesc în așa măsură, încât, fără să creeze confuzie între creat și necreat sau fără să existe o schimbare a esenței creaturilor, să putem vorbi despre „împreună-sălășluire” și despre unire „nedespărțită”.

În Occident încă de timpuriu duhul legalist a impus o „simetrie” între elementul divin și cel omenesc. Acest lucru a avut ca urmare consacrarea unei ecleziologii care presupune o omenitate autonomă. Autonomia omului creează o tendință de separare între Dumnezeu și om și între om și lume. Tocmai din acest motiv cercetătorii care se ocupă de cultura europeană, de cultura occidentală, așa cum o știm, atrag atenția că Europa este caracterizată tocmai de această separare dintre „credință și practică, Biserică și stat, religie și viață, Dumnezeu și diavol”. Este fundamentul roman al teologiei occidentale în crearea unei conștiințe potrivit căreia dogma rămâne în afara vieții. Nu este întâmplător faptul că în Occident teologia a constituit exclusiv lucrarea clerului, câtă vreme, treptat, poporul a fost împins la periferia vieții bisericești. Biserica s-a identificat cu clerul, care era separat de popor în virtutea acestui legalism.

Deosebirea sau mai degrabă separarea dintre cler și popor s-a definitivat odată cu impunerea limbii latine ca limbă de cult și limbă a teologiei. Acest fapt nu este lipsit de importanță. Consacrarea limbii latine și caracterizarea ei ca limbă sacră adevăresc tensiunea dintre ierarhie-cler, pe de o parte, și popor, pe de altă parte. Multe am putea adăuga în acest punct, pentru că această tensiune nu se restrânge la spațiul strict interbisericesc, ci merge până la relația dintre Biserică și stat. Separarea dintre cler și popor se extinde la separarea dintre Biserică și stat. Dacă dorim să mergem în inima lucrurilor suntem nevoiți să spunem că opoziția dintre Biserică și stat, precum și opoziția dintre cler și popor își au rădăcinile în opoziția dintre transcendent și immanent. Există un întreg lanț de opoziții care pornesc de la această separare dintre divin și uman, dintre transcendent și immanent.

Litigiul dintre Biserică și stat își găsește soluția originală în Occident odată cu apariția francilor. Prezența francilor pe scena istorică a fost evaluată de mulți, nu fără argumente, ca fiind apogeul tensiunii dintre Biserică și stat. Mulți vorbesc, iarăși nu fără argumente, despre căderea Patriarhiei Romei sub stăpânire francă. Dincolo de aceste aprecieri este necesar să se sublinieze că prezența francilor indică o nouă perioadă. Este vorba de o perioadă de transformare a Bisericii apusene. Autoritatea bisericească este investită acum cu putere seculară. În această epocă se definitivează în lumea apuseană o evoluție istorică. Biserica consimte să preia puterea lumească. Prezența francilor și tendința lor de a se impune la toate nivelele, împinge Biserica să devină ea însăși un stat. Astfel, Biserica începe să aspire sistematic la dominație. În această epocă, Biserica occidentală a fost organizată mai sistematic pe baza normelor seculare, a dobândit conștiința misiunii ei politice și statale și puterea. Astfel, soluția tensiunii dintre puterea bisericească și cea lumească pare să fie găsită în identitatea dintre cele două. Subliniez: „pare să fie găsită”, deoarece, în ciuda faptului că Biserica apuseană a luat în mâini puterea lumească, totuși nu a existat aproape niciodată armonie între statul bisericesc și cel politic. Este recunoscut faptul

că, pe toată durata lungii epoci a Evului Mediu și până în anii Reformei, deși Papa era considerat liderul politic al lumii occidentale, autoritatea lui era nu rareori serios contestată. Este un fapt istoric neîndoielnic că, chiar și atunci când monarhi locali făceau oficial promisiuni de supunere, această supunere a lor nu însemna deloc armonie. În ultimă analiză însemna că lupta dintre statul bisericesc și puterea lumească, în ciuda armistițiilor temporare, în realitate nu s-a încheiat niciodată.

Câtă vreme această imagine a dominat în Occident – în linii generale, desigur – până în anii Reformei, în Răsărit s-a cultivat, deja de timpuriu, o filozofie politică care ținea la sinteză și nu la antiteză. Sunt semnificative cele pe care Eusebiu de Cezareea le consemnează în cunoscuta sa lucrare „Despre viața Fericitului Împărat Constantin”. Părerile lui despre împărat ca fiind „robul” și „slujitorul” lui Dumnezeu pe pământ, precum și despre împărăție ca icoană a împărăției cerești, denotă o mentalitate care a început să se cultive deja în secolul al IV-lea. Filosofia aceasta vroia ca împăratul Imperiului Roman să fie înconjurat de dumnezeiasca bunăvoință. Împăratul reprezenta în Bizanț imaginea văzută a intențiilor Imperiului și ale Bisericii, era garanția văzută a misiunii dumnezeiești a statului. În Răsărit, cu alte cuvinte, avem un sistem profund teocentric. Centrul vieții este Dumnezeu și la acest centru se raportează și țintește atât Biserica, cât și statul. De bună seamă, subiectul acesta este vast și nu avem intenția, în cadrele restrânse ale unui mic studiu, care, de altminteri, are alte scopuri, să o discutăm amănunțit. Ceea ce totuși trebuie să subliniem este că această filozofie politică nu a fost înțeleasă în toată profunzimea ei, ca să nu spunem că de cele mai multe ori a fost răstălmăcită. Mulți vorbesc despre „teocrație bizantină”, lucru care nu corespunde realităților, sau, dacă vreți, care conține un dualism străin de concepția despre Biserică și stat a Răsăritului. Contribuția Răsăritului constă neîndoielnic în depășirea acestui dualism. Nu trebuie să scape de altfel atenției noastre faptul că această concepție sintetică despre Biserică și stat rezistă și în vremurile grele ale sclaviei otomane, când

deja Biserica a luat în mâini soarta poporului ortodox și răspunderea pentru supraviețuirea acestuia. Nu va trebui de asemenea să scape atenției noastre faptul că această înțelegere sintetică a Bisericii și statului a trecut în toate statele europene ortodoxe. După cum, de pildă, în spațiul elinofon Biserica a fost cea care a salvat identitatea și demnitatea națională, la fel și la alte popoare ortodoxe, Biserica a fost cea care a salvat caracterul particular cultural și național al fiecăruia dintre aceste popoare. Nu cumva și în ultimii ani, sub cumplitele regimuri totalitare, nu tot Biserica Ortodoxă a fost cea care a păstrat vie nădejdea la aceste popoare, în ciuda dificultăților și, dacă vreți, în ciuda căderilor Bisericii?

După anii Reformei, dacă în Răsărit lumea ortodoxă izbutea doar să supraviețuiască și de multe ori chiar și această supraviețuire era o adevărată izbândă, dat fiind faptul că violențele, islamizarea și diferitele prigoane erau principii permanente de vărsare de sânge, [în Apus] conflictul dintre Roma și reformați a sfârșit într-o confruntare de forțe. Prima tensiune dintre reformați și contrareformați s-a transformat într-o încercare a fiecărei părți de a câștiga sfere de influență. Astfel, Răsăritul devine, începând din secolul al XVII-lea până în secolul al XIX-lea, câmpul de propagandă al papistașilor și protestanților. Misionari romano-catolici și protestanți se întrec care mai de care să aibă o prezență cât mai puternică în Răsăritul nostru. Este de la sine înțeles că mișcările acestea ale misionarilor occidentali erau facilitate de condițiile istorice. Sărăcia, dependența de cuceritor, lipsa educației, toate deschideau drum către o nouă dependență.

Cercetarea acestei epoci ne poate oferi multe date, însă în nici un caz nu va trebui să ne conducă la neliniște și înverșunare, așa încât aprecierile noastre să fie obiective și să conducă la învățăminte utile. În studiul pe care îl facem acelei perioade nu va trebui să ascundem realitatea, nici să punem la arhivă acele date care arată că infiltrarea occidentalilor, nu rareori, a fost facilitată și de ai noștri. Într-o considerare obiectivă a lucrurilor suntem datori să arătăm climatul și mentalitatea care se cultivaseră în

Răsărit, un climat de supraevaluare a culturii occidentale, de orientare de multe ori slugarnică față de Occident sau chiar într-o adevărată manie a occidentalizării. Exemplu clasic pentru o asemenea orientare „maniacală” față de Occident și de subapreciere a ethosului ortodox este Petru cel Mare al Rusiei (1682-1725), care a ajuns până la a exercita prigoane urmărind să dezrădăcineze din sufletul rus obișnuințele răsăritene și să facă să treacă în societatea rusă un mod de viață și de exprimare occidental. Dar și în spațiul elen nu au lipsit acoliții Iluminismului, intelectualii care vedeau Occidentul ca fiind izbăvirea din necazuri și garanția siguranței și a stabilității. Un caz clasic este Adamantios Koraís, care, fiind profund inițiat în modul occidental de viață, a dorit să transfere în Răsărit duhul Occidentului. Această încercare este înfățișată cosmetizat sub haina teoriei „transfuziei” care presupune caracterul antic elen al culturii occidentale și fireasca întoarcerea a poporului grec la baza inițială și la leagănul lui cultural.

Va trebui ca în acest punct să facem o precizare necesară. Când ne referim la Occident cu o anume dispoziție critică, nu avem intenția de a condamna sau de a respingem în bloc orice provine din Occident, nici, desigur, nu punem la îndoială faptul că Occidentul are ce să ofere în Răsărit. Problema este ce are să ofere și ce nu și ce nu poate, prin urmare, să ofere. Dispoziția critică, și scepticismul viu, și împotrivirea Răsăritului se datorează faptului că intervențiile occidentale, din perioada ocupației france (1204 și următorii) până la cele mai recente, urmăreau dominația, asimilarea și prin urmare desființarea teologiei răsăritene, a ethosului și a vieții bisericești ortodoxe. Cu alte cuvinte, toate aceste intervenții urmăreau transformarea societăților ortodoxe după modelele occidentale. Astfel s-au creat în țările ortodoxe focare occidentale, școli, fundații sociale, comunități religioase. Prin intermediul acestora și în paralel cu ajutorul politic care venea din țările occidentale, intervenția occidentală a avut în esență un singur țel, să conducă Răsăritul la Renaștere, să șteargă orice amintea de Bizanț și de gândirea patristică.

În acest scenariu al intervențiilor occidentale nu va trebui să uităm Uniația. Începutul Uniației se menționează în anul 1215, când Conciliul latin de la Lateran a decis să „permită ținerea obiceiurilor ortodocșilor, precum și hirotonia bărbaților care erau de acord cu ținerea obiceiurilor bisericești răsăritene”, cu condiția că vor recunoaște pe Papă ca fiind conducător al Bisericii și vor accepta învățătura dogmatică a Romei. Desigur, în fapt, Uniația apare după Sinodul de la Ferrara-Florența (1438-1439) și își face simțită prezența după 1577, când se înființează la Roma vestitul Colegiu al Sfântului Athanasie, ai cărui absolvenți „ies cei mai fanatici apărători ai primatului papal”. Uniația a fost caracterizată drept un „sistem al vicleniei și al înșelăciunii” și este cea mai nelegiuită încercare de infiltrare, de aceea și Sfântul Marcu Evghenicul folosește despre uniați cuvinte grele. Îi numește „greco-latini”, „jumătate oameni, jumătate animale” și „asemenea centaurilor din mituri”.

În secolul al XX-lea, prin noile idei despre relațiile interumane și comunicare, prin contactele ecumenice și discuțiile teologice s-au suspendat în foarte mare măsură campaniile prozelitiste organizate ale occidentalilor către Răsărit. Mai cu seamă lumea protestantă, dacă facem excepție de mici biserici marginale care nu au încetat niciodată prozelitismul, a înțeles, sau cel puțin a arătat că a înțeles faptul că această tactică nu poate să aibă rezultate. Au înțeles că atunci când sunt agresați, oamenii se apără

blindându-se în tradițiile lor, cu rezultatul că se cultivă un duh al conservatorismului și se întrerupe orice comunicare cu exteriorul.

Odată precizate aceste scurte remarci istorice putem să ne întoarcem la întrebările inițiale. Unde se află azi Ortodoxia? Ce înseamnă azi aceste remarci istorice? Are azi lumea ortodoxă conștiința tradiției ei? Poate fi actual discursul ei? Nu cumva este teoretică și în afara realității teologia ortodoxă? Există la popoarele ortodoxe un punct comun de referință, o bază a unității sau nu cumva naționalismele și aspirațiile parțiale eclipsează orizontul legăturii de dragoste? Aceste întrebări și probabil și altele, pe care le-a consemnat un observator contemporan al istoriei, ne obligă să formulăm anumite idei introductive care ar putea mai degrabă să conducă la o autocritică și la o conștientizare mai profunde ale răspunderii și misiunii noastre. Pentru început va trebui din nou să atragem atenția că zorile secolului al XXI-lea găsesc Ortodoxia în fața unor situații care într-adevăr o provoacă să dea mărturia ei. Mulți cred că a venit ceasul Ortodoxiei. În esență trăim într-o lume a așteptării, dar și a nădejdi vii. După decenii de liniște, de bunăstare economică și exaltare tehnologică, deși ne-am fi așteptat la o decădere a valorilor duhovnicești, constatăm cu surpriză că lumea contemporană nu este lipsită de căutări metafizice. Omul de azi, obosit de propriile-i cuceriri, încătușat în progresul pe care el însuși l-a creat, se întoarce în chip conștient sau inconștient către ceea ce se află în afara cercului lui de influență. Întoarcerea către Biserică este cu deosebire vădită acolo unde propaganda antireligioasă s-a făcut prin măsuri politice și sociale. Regimurile totalitare cu prigoanele lor împotriva Bisericii n-au reușit decât să adeverească cuvintele lui Ioan Gură de Aur: „*Câți au războit Biserica au pierit, Biserica însă mai presus de cer s-a ridicat. Așa măsură are Biserica prigonită, biruiește când se uneltește împotriva ei, se înalță peste măsură fiind ocărâtă, mai strălucită se face*”.

În paralel cu întoarcerea către Biserică, care, așa cum am spus, este în mod impresionant prezentă acolo unde a prevalat decenii la rând prigoana, nu trebuie să ne lase indiferenți faptul că, în ultimii ani, „lăstari” eretici, religii orientale și parareligii câștigă tot mai mult teren, mai ales în medii tradițional occidentale, dar și în Răsăritul nostru. Aici nu putem să nu remar-

căm expansiunea Islamului. Este un fapt recunoscut că Islamul, care veacuri la rând a rămas izolat în mediile lui tradiționale, aspiră azi să-și facă simțită prezența în toate spațiile. Alături de prozelitismul organizat de către grupări religioase și parareligioase, deplasarea populațiilor pentru locuri mai bune de muncă, pentru recreare sau pur și simplu pentru că astăzi călătoriile sunt mult facilitate, a creat probleme speciale în țări tradițional creștine.

Oameni cu alte tradiții și convingeri religioase creează focare în medii creștine și alterează astfel fizionomia și ethosul social al acestora. Acest fenomen nu a lăsat neatins nici mediile ortodoxe. Bisericele occidentale și mai ales lumea protestantă abordează această temă facil și romantic. Ajung astfel la punctul să vorbească despre pluralismul necesar și să recunoască Islamul sau alte religii orientale ca fiind în aceeași măsură valabile. Adesea ai impresia că în aceste locuri credința creștină se retrage, ca să cedeze locul unui fenomen religios nou a cărui caracteristică principală este sincretismul.

În spațiul ortodox invazia altor religii creează adesea panică și întreaga problemă este abordată cu o dispoziție defensivă; este clar că lipsește studiul serios, pregătirea și folosirea experienței altor popoare ortodoxe care au trăit și au supraviețuit în medii necreștine. Desigur, în cadrele consfătuirilor și contactelor panortodoxe se depun eforturi să existe în aceste invitații la dialog un serios cuvânt ortodox, însă necesitățile și evenimentele se desfășoară într-un ritm pe care de multe ori mecanismele Ortodoxiei nu pot să îl urmeze. Am putea spune că, nu ra-

reori, ne lipsește patosul pastoral și misionar, ceva care cu adevărat ar juca un rol decisiv în această confruntare.

În efortul nostru de a schița realitatea de azi și de a consemna anumite provocări pe care le întâmpină azi lumea ortodoxă, nu putem să tratăm cu indiferență fapte care cu adevărat evaluează autenticitatea relațiilor intercreștine. Secolul al XX-lea a fost caracterizat ca secol al abordării ecumenice a realității intercreștine, ca secol deopotrivă al dialogului adevărului și al dialogului dragostei. Cât de autentice au fost însă aceste contacte și cât de sincer a fost dialogul? Nu cumva în spatele întâlnirilor ecumenice se ascundea ipocrizia confesională? Desigur, prezența ortodoxă la dialogurile intercreștine și în relațiile ecumenice a avut în mod constant o singură perspectivă, perspectiva mărturisirii credinței. Mărturia aceasta a fost incompatibilă cu practica prozelitismului, după cum a fost incompatibilă și cu o mentalitate a compromisului.

Întrebarea cu care am dori să încheiem este următoarea: ce legătură pot avea toate aceste evenimente care se desfășoară azi în fosta Europă de Est cu un autentic cuget de căutare ecumenică și de dialog teologic? Popoarele ortodoxe care au nevoie de unitate, după lunga noapte întunecată a totalitarismului, a prigoanelor și a lipsei de demnitate umane, sunt din nou învrăjbite. Ceea ce este tragic este faptul că în aceste învrăjbiuri o importanță decisivă o are intoleranța religioasă, expansionismul creștin de tip medieval și mentalitatea puterii, așa cum a fost ea configurată în epoci de decădere duhovnicească.

Departamentul de Teologie al Facultății de Teologie a Universității din Atena și-a exprimat în 1992 neliniștea față de „încercările programate ale Vaticanului de a reactiva relicvele istorice ale Uniației în Ucraina, în Moldova, în Iugoslavia, în Albania și în Cehoslovacia împotriva încercărilor popoare ortodoxe, ca să impună dominația papismului în Europa de Est”. De asemenea, Patriarhul Ecumenic Bartolomeu, la serbarea Tronului, de Sfântul Apostol Andrei din 30 noiembrie 1991, în alocuțiunea sa către delegația Papei a subliniat fără ocoli-

șuri că dialogul Ortodoxiei și Romano-catolicismului „se află din nefericire în pericolul nu doar de a fi suspendat pe termen nedefinit și cu perspective necunoscute, ci mai degrabă de a fi cu totul zădărnicit ca fiind nefolositor din cauza situației inacceptabile create de către uniati în Europa de Est și Centrală în relațiile lor cu Bisericile Ortodoxe locale, care și reprezintă confesiunea creștină dominantă tradițională a regiunii, față de care dintru început ar trebui să

se dea dovadă de un mai mare respect și de încredere frățească”.

Am putea să consemnăm multe asemenea cazuri și proteste din diferite părți ale spațiului ortodox, dar chiar și din unele medii ecumenice. Toate aceste semnalări dau mărturie despre impasul și criza relațiilor ecumenice. Ne aflăm oare la începutul unei epoci post-ecumenice? Lumea ortodoxă se află în fața unor dileme și neliniști care o cheamă la reconsiderarea tacticii ei și cu siguranță la o prezență mai responsabilă. Este vremea să se acorde prioritate temelor interortodoxe, să se dea dovadă de unitate între popoarele ortodoxe. Este vremea să conștientizăm că nu putem să existăm ca ortodocși, în lumea noastră în continuă schimbare, dacă fiecare continuă să trăiască în turnul lui de fildeș. Există o nevoie existențială de a ieși din înguste limite provinciale, ca să întâlnim și să trăim Ortodoxia ecumenică. Va trebui ca teologia și slujirea noastră, cateheza și pastorația noastră să aibă ca scop cuvântul apostolic: „Silindu-vă să păziți unitatea Duhului într-o legătură păcii” (Efeseni 4, 3).

Este o chestiune de sinceritate să mărturisim că adesea ortodocșii noștri se remarcă prin-

tr-o anume moleșală, ca să nu spunem că nu rareori trecem prin perioade de afazie. Trăim cu viziunea veșniciei și uităm prezentul. Mișcarea noastră este uneori îngreunată de un anume sindrom al profesionalismului, lipsește din diaconia noastră entuziasmul, fantezia și îndrăzneala. Toți constatăm că adesea lipsesc și seriozitatea și simțul răspunderii în acțiunile noastre. Lucrăm mai mult circumstanțial, superficial și mai puțin cu teama că „*blestat este tot cel ce face lucrurile Domnului cu nebăgare de seamă*” (Ieremia 48, 10).

Evenimentele pe care le trăim, mai ales acelea care au loc în spațiul european și evenimentele care urmează să vină nu ne lasă multe locuri unde să stăm liniștiți. Nu putem noi, ortodocșii, să fim „spectatori pasivi” în fața evoluțiilor tumultuoase din istoria lumii care negreșit vor pecetlui mersul viitor al Bisericii pentru decenii de-acum înainte. În condițiile de azi, Biserica occidentală, și când spun Biserica occidentală mă refer la Vatican, a făcut prezența ei în mod special vizibilă. Prin mobilizarea tuturor forțelor pe care le poate direcționa, ale diplomației, ale formațiunilor politice care recunosc autoritatea papală, și mai ales prin reorganizarea Uniației aspiră să adopte politica „faptului împlinit” acolo unde poporul ortodox are vea-

curi de istorie.

Desigur, ca ortodocși nu dispunem, și slavă lui Dumnezeu că nu dispunem, de putere seculară ca să putem influența evoluțiile politicii, nici ethosul nostru nu ne permite să avem o poziție care să se sprijine pe mecanisme politice. Dispunem însă de capitaluri duhovnicești pe care ni le-au lăsat moștenire Părinții, dispunem de un prețios tezaur liturgic și suntem părtași la o comuniune a Bisericilor Ortodoxe pe care le unește o credință și un cuget. Datoria noastră supremă este să valorificăm unitatea noastră. Făclia nu trebuie să mai rămână „*sub obroc*” (Matei 5, 15). Este vremea să valorificăm, fiecare la măsura sa și cu puterile sale, tezaurul pe care îl avem, cu siguranță, „*în vase de lut*” (2 Corinteni 4, 7) și care totuși nu încetează să fie altceva decât „*lumina Evangheliei slavei lui Hristos*” (2 Corinteni 4, 4).

În deznădejdea și nesiguranța generală din lumea de azi, Ortodoxia se arată ca posibilitate reală și unică de nădejde și viață. Ține de fiecare dintre noi, ca prin neîncetată căutare a vrerii lui Dumnezeu să materializăm în viața și practica de fiecare zi această nădejde, pentru că, într-adevăr, „*cel care caută și împlinește voia lui Dumnezeu este filosof, are înțelepciune faptică și faptă înțeleaptă*”.

